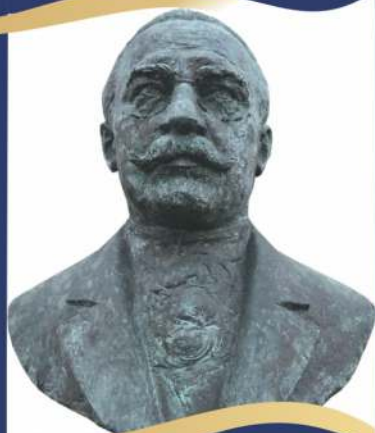

Arhivele Bistriței

Anul II, Fascicula 4 (8)

Alexandru Vaida-Voevod

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

ARHIVELE BISTRITEI

ANUL II, FASCICULA 4(8)

ALEXANDRU VAIDA-VOEVOD

Seria: *Istorie – Societate – Cultură*

**Apărută cu sprijinul
Asociației Culturale „Alexandru Vaida-Voevod”,
Bistrița**

**Materialele publicate în fasciculă au fost prezentate
la Seminarul de istorie „Marea Unire a Românilor”,
organizat la Biblioteca Județeană „George Coșbuc”,
Bistrița, 28 aprilie 2017**

ALEXANDRU VAIDA-VOEVOD

**COORDONATOR:
MIRCEA GELU BUTA**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2018

Referenți științifici:

Adrian Onofreiu, doctor în Istorie;

Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale

Lucian Vaida, doctor în Istorie;

Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud

ISBN: 978-606-37-0363-8

ISSN: 2558-8958

ISSN-L: 2558-8958

© 2018 Coordonatorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace,
fără acordul coordonatorului, este interzisă și se pedepsește conform
legii.

Redactare: Camelia-Ionela Strungari

Tehnoredactare computerizată: Cristian-Marius Nuna

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu, nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Alexandru Vaida-Voevod

MIRCEA GELU BUTA*

Om politic deplin, bărbat de stat întreg, pandant al lui Iuliu Maniu sunt trei dintre evaluările unui istoric specializat în cultură politică – l-am numit pe profesorul Stelian Neagoe¹ – referitoare la Alexandru Vaida-Voevod pe care îl omagiem astăzi, 28 aprilie 2017, cu prilejul Seminarului de istorie „Marea Unire a Românilor”, organizat la Biblioteca Județeană „George Coșbuc” din Bistrița.

Alexandru Vaida-Voevod a fost mai întâi o personalitate proeminentă a Transilvaniei natale pentru care a luptat cu neînfricare în calitate de membru al Partidului Național Român, încă din 1896 – de la vârsta de 24 de ani –, respectiv ca deputat în parlamentul de la Budapesta din 1906 până în 1918. A fost unul dintre inițiatorii și liderii Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 care a proclamat unirea Transilvaniei și Banatului cu România. Vicepreședinte al Guvernului Dirigent (Guvernul provizoriu), Vaida-Voevod a făcut parte din delegația care i-a remis Regelui Ferdinand I Actul Unirii de la 1 Decembrie 1918.

Ca mare personalitate politică, Alexandru Vaida-Voevod s-a distins încă din primul an de existență a României Mari. În 1919, în timpul Conferinței de Pace de la Paris, menită să stabilească noile frontiere ale statelor europene, Alexandru Vaida-Voevod a fost unul dintre membrii marcanți ai delegației române, conduse de Ion I.C. Brătianu. Atunci când acesta a împins prea departe intransigența, părăsind capi-

* Mircea Gelu Buta, Prof. Univ. Dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, UBB Cluj-Napoca, e-mail: butamircea@yahoo.com

¹ Stelian Neagoe, *Oameni politici români*, București, 2007, pp. 708–711.

tala Franței, întorcându-se la București și demisionând din postul de președinte al Consiliului de Miniștri, conducerea Guvernului, respectiv a delegației la Conferința de Pace de la Paris, i-a revenit lui Vaida-Voevod. Meritul său în acel moment este reținut în următorii termeni de către istoricul Florin Constantiniu:

„Mai flexibil și mai pragmatic decât Brătianu, Al. Vaida-Voevod avea să dezamorseze criza din relațiile dintre București și Paris și, obținând unele reformulări ale textelor (...), a semnat tratatele incriminate”².

Alexandru Vaida-Voevod a trăit atât mărirea, cât și decăderea României Mari; i-a fost dat să fie președinte al Adunării Deputaților în ziua de 1 Decembrie 1919 și să dețină aceeași funcție (9 iunie 1939 – 5 septembrie 1940) în cumplita zi de 30 august 1940 a Dictatului de la Viena. I-a dat însă Dumnezeu zile să vadă și realipirea Transilvaniei sale natale la România – chiar dacă sub egidă sovietică – în 1945, în integritatea frontierelor din 1918.

Alexandru Vaida-Voevod a fost de trei ori președinte al Consiliului de Miniștri în epoca interbelică, deținând concomitent portofolii ministeriale (de două ori Afacerile Străine și o dată Internele). Ca formație profesională – și îmi face plăcere să spun lucrul acesta – a fost medic și doctor în medicină, întocmai cum peste munți, în Vechiul Regat, fuseseră liberalul Constantin Angelescu și Constantin Argetoianu. La fel ca Argetoianu (scriitor de mare talent, dotat cu o bogată cultură), Alexandru Vaida-Voevod a lăsat o moștenire memorialistică pe care o avem la îndemână datorită ediției de patru volume tipărite de prestigioasa editură Dacia din Cluj-Napoca, în urmă cu 20 de ani. Dacă Argetoianu, socotit politicianul uns cu toate alifiile, s-a întors copilărește din Elveția în care se refugiase și a fost înțemnițat la Sighet, unde a murit în anul 1955, Alexandru Vaida-Voevod a avut norocul să se stingă, în anul 1950, în patul său, la Sibiu.

² Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, București, 2011, pp. 303–304.

Unirea din 1918 și sensurile sale istorice

(Câteva gânduri la dezvelirea bustului lui Alexandru
Vaida-Voevod, la Bistrița, aprilie 2017)

IOAN-AUREL POP*

Pe măsură ce ne apropiem de anul 2018, iubitorii de trecut și de România dezgroapă vechi cronică acoperite de colb ca să ne aducă aminte de responsabilitatea pe care o avem față de neam și țară, însă unii esești, analiști politici și pescuitori în ape tulburi formulează „teorii noi”, tendențioase și chiar dușmănoase, despre lupta de emancipare națională și despre facerea României. Ba că ziua de 1 Decembrie nu este bună ca sărbătoare națională, ba că unirea s-a făcut de către marile puteri, ba că imnul României este nepotrivit, ba că românii ardeleni erau mai atrași de „cultura superioară” maghiară decât de „miticism” și de „balcanism”, ba că diferențele dintre Transilvania și Bucovina, pe de o parte și România de atunci, pe de alta, erau așa de mari, încât omogenizarea era imposibilă etc. Toate acestea dau unora de gândit, pe fondul ignoranței generalizate, al inculturii, al publicării multor informații false, neverificate, al tăcerii istoricilor de meserie, copleșiți de pletora „experților” de ocazie, pricepuți la toate și la nimic. Peste asemenea elemente de marasm, vine și propaganda dușmănoasă a unor grupuri interesate din țări vecine, care vor cu tot dinadinsul să saboteze Centenarul Marii Uniri.

România nu s-a format la 1918–1920 – cum se spune, uneori, în mod grăbit sau tendențios – ci atunci s-a oficializat ca realitate veche,

* Ioan Aurel Pop, Acad. Prof. Univ. Dr., Rectorul UBB Cluj-Napoca,
e-mail: rector@ubbcluj.ro

recunoscută pe plan internațional, prin tratate. Nici numele de România nu este nou, ci el vine de demult, din „Romaniile”, „Vlahiile” sau Țările Românești semnalate de toți marii noștri istorici și consemnate încă de la finele mileniului I al erei creștine. „Domnia a toată Țara Românească” (*Dominatio totius Terrae Romanae*) există din secolul al XIV-lea, iar Țări Românești, „Valahii” sau „Romanii” se află presărate peste tot în Europa de Sud-Est și sunt cuprinse în izvoare la scurtă vreme după căderea Imperiului Roman de Apus. România de pe hartă a fost lăsată să funcționeze târziu și a fost recunoscută abia între 1859–1920.

Transilvania cu provinciile adiacente reprezintă cam 40% din teritoriul și populația României actuale. România de la începutul secolului al XX-lea (137.000 km pătrați) a luptat între anii 1916–1918 în Războiul cel Mare pentru Întregirea Neamului, dar ceilalți români (mai mult de jumătate din câți erau ei atunci) au luptat între 1914 și 1918. Cu alte cuvinte, mai mult de jumătate dintre toți românii s-au angajat în luptă – sub o formă sau alta – fără să fie întrebați, odată cu imperiile în care se aflau cuprinși, încă de la începutul războiului. Este vorba despre românii din Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. România s-a gândit mereu la acești români și a negociat cu marile puteri soarta lor. Paradoxul era că intrarea României în război – de neevitat la un moment dat – ducea la renunțări dureroase, indiferent de opțiune: alăturarea la Antanta (Franța, Anglia, Rusia) însemna abandonarea Basarabiei, iar alăturarea la Puterile Centrale (Germania, Austro-Ungaria) marca abandonarea Transilvaniei. Până la urmă, Dumnezeu a rânduit astfel lucrurile încât aproape nimic nu a fost pierdut, încât românii au ajuns să trăiască în anul 1918 „ora lor astrală”, împărtășindu-se din ambrozia și nectarul celor aleși. Dar, dincolo de orice comentariu, intrarea României în luptă în 1916 a fost inevitabilă, iar decizia regelui Ferdinand și insistența primului-ministru Ion I.C. Brătianu au fost judicioase, absolut necesare.

Proclamarea independenței de stat a României, la 9–10 mai 1877 (și apoi apărarea sa pe câmpurile de luptă) a fost un mare act de voință națională, care nu trebuie contrapus unirii de la 1918. Independența

nu a fost neapărat un scop în sine, ci un pas mare spre realizarea unității naționale depline. Ce independență era aceea care cuprindea abia cu puțin peste o treime din pământul și din poporul românesc? Ziua de 1 Decembrie nu celebrează unirea Transilvaniei cu România, cum se mai pretinde câteodată în mod grăbit, ci chiar formarea României întregite, în urma tuturor actelor din 1918 (unirea Basarabiei, a Bucovinei, Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului). De la 137.000 km pătrați, România a ajuns la 296.000 de km pătrați. Cine cu cine s-a unit? România mică s-a unit cu celelalte Români ca să formeze România deplină. Unirea s-a făcut prin conștientizarea popoarelor, în măsura în care s-a putut. Marea parte a românilor au dorit unirea, fiindcă ei au fost educați în acest sens de către elitele intelectuale, politice și religioase. Marele merit al românilor a fost acela că au avut o elită responsabilă, conștientă de rolul său, activă și viguroasă. S-a spus și s-a scris recent – fără noimă – că românii ardeleni ar fi fost fascinați de „superioritatea” culturii maghiare și că nu ar fi vrut unirea cu România balcanică și înapoiată. Chiar dacă luăm în calcul și numai câteva fragmente din discursurile lui Alexandru Vaida-Voevod, din Parlamentul Ungariei, ne dăm ușor seama despre felul cum erau tratați românii incluși în Ungaria. De la 1867, Transilvania nu mai exista pe hartă, fiindcă autonomia sa istorică fusese desființată printr-o trăsătură de condei. Politica de maghiarizare era la ordinea zilei și se desfășura prin varii mijloace, de la administrație și armată până la școală, presă și cultură. Iată ce spune Alexandru Vaida-Voevod, în 1907, despre legea Appony, referitoare la maghiarizarea completă a învățământului de stat:

„Votați și această lege, dar ziua și noaptea sună-vă în urechi și neli-niștească-vă în conștiință protestul nostru, care este glasul timpului! Și dați-vă seama că omul poate prânzi cu minciuna, dar cina nu poate. Dați-vă seama că spiritul timpului, voința oamenilor e mai puternică decât voința unui ministru, căci ministrul și legea lui azi este, mâine nu va mai fi, milioanele însă și voința lor sunt eterne și nepieritoare”.

În 1914, la o interpelare a unui deputat, referitoare la mândria românilor transilvăneni de rezultatele obținute de România în Al Doilea Război Balcanic (1913), același Vaida-Voevod răspunde:

„Ceea ce a constatat domnul deputat Berzeviczy, că noi suntem mândri de succesele României, este adevărat. A nega aceasta ar însemna cea mai mare lipsă de sinceritate. Și cum să nu fim mândri, când știm că pacea de la București a fost creată de un bărbat de obârșie ardeleană, de domnul Maiorescu, a cărui amintire este eternizată și în palatul de pace de la Haga. Și cum să nu ne mândrim, când în fruntea oștirii române cuceritoare în Dobrogea, a stat generalul Culcer, de origine din comitatul Sătmarului. (Întreruperi: Are nume maghiar!) Da, îi este maghiarizat numele, ca și al meu, sau a lui Mihali ori Cicio, dar numele nu are a face. Și cum să nu fim mândri, când e știut că în România, în cercurile diriguitoare sunt atâția bărbați de origine din Ardeal, care, eu trag la îndoială că în patria lor ar fi putut ajunge măcar subnotari la comitat și sunt ferm convinși că vicecomiți (viceprefecți, n.a.) nu ar fi putut ajunge”. (Mișcare)

În fine, tot în Cameră, la 1914, Alexandru Vaida-Voevod oferă o mostră despre viziunea românilor asupra culturii maghiare spre care erau ademeniți, a culturilor străine în general:

„[În ceea] ce privește cultura maghiară, și aceasta e încă fragedă, ca și cultura română. Dar și în cazul dacă ar fi vorba nu de cultura maghiară, ci de cea franceză, germană sau engleză, în zadar ați voi să ne-o acordați. E adevărat, cultura noastră e încă în dezvoltare, își trăiește abia anii copilăriei, dar ea se manifestă foarte frumos și această cultură nouă ne e mai scumpă decât orice altă cultură străină, pentru că ea e manifestarea vieții noastre sufletești, ea re-oglindește viața sentimentelor noastre”.

Prin urmare, stăpânirea străină era mai amară decât pelinul, iar visul și speranța veneau din forța poporului român și din dorința de unire cu România. De altminteri, nu numai românii gândeau așa în acei ani. Actele de voință populară din 1918 au fost în conformitate cu interesele popoarelor ceh, croat, polonez, român, sârb, slovac, sloven etc., fiind primite cu simpatie de către aceste popoare. Datorită mentalității de

popoare imperiale, inoculate de-a lungul secolelor, au trăit mari frustrări popoarele german, maghiar și austriac. În Ungaria, pe fondul acestei atmosfere apăsătoare, guvernele de după 1918–1920 au desfășurat o propagandă revizionistă fără precedent, deplângând pierderea a „două treimi din teritoriu și din populație”, fără menționarea faptului că aceste „pierderi” se refereau la provincii și țări istorice în care ungurii se aflau în minoritate. Oricum, se vede clar că românii și România nu au făcut nimic ilegal și nedemocratic în 1918 (la nivelul democrației de atunci), din moment ce deciziile lor de la Chișinău, de la Cernăuți și de la Alba-Iulia au fost aprobate, ratificate, recunoscute de către marile puteri. Sărbătoarea națională a României nu jignește pe nimeni, ci doar cinstește cea mai mare împlinire națională a românilor din toate timpurile.

Între anii 1848 și 1918, cele mai legitime sau mai progresiste mișcări europene erau cele de emancipare națională, de obținere a libertăților democratice, de subminare a imperiilor oprimate, de formare a statelor după criterii etnico-naționale. Așa au procedat aproape toate națiunile de atunci, luând exemplul de la occidentali, care făcuseră acest lucru anterior. Aceasta era tendința cea mai avansată în acel moment! Nimeni nu vorbea de uniunea europeană, de globalizare, de autonomia teritorială a minorităților sau de eliminarea discriminărilor pe criterii religioase! Cel mai luminat spirit pe care l-au produs vreodată românii – Eminescu – a trăit tocmai în acele decenii și a exprimat acele idealuri înalte de atunci. El nu poate fi condamnat pentru ideile sale, care erau și ale poporului său, decât dacă este scos din contextul epocii, așa cum se procedează, din păcate, câteodată, acum. La fel gândeau – referitor la popoarele lor – Pușkin, Petőfi, Taras Șevcenko etc.

Românii – în marea lor majoritate – au fost antrenați atunci să lupte pentru formarea statului lor național, așa cum au procedat italienii, germanii, polonezii, sârbii, cehii, slovaci, letonii, estonienii, lituanienii etc. Nu făcut-o nici mai bine și nici mai rău decât alții. Nu au fost, în această luptă a lor, nici mai conștienți sau mai entuziaști, dar nici mai apatici sau mai reticenți decât alții, decât vecinii lor. Firește, este absurd să susținem că toți românii au participat la mișcarea pentru unire sau

că toți au dorit cu ardoare unirea. Totodată, este nerealist și incorect să spunem că unirea de la 1918 s-a făcut în condiții ideale, cu respectarea tuturor principiilor democratice etern valabile și că nu au fost încălcate atunci drepturile și valorile nimănui. Dar și mai incorect, mincinos și nedrept este să pretindem că românii – la modul general – nu au dorit unirea, că ei erau atrași mai degrabă de civilizația superioară ungară decât de Vechiul Regat, că un mănunchi de intelectuali i-ar fi amăgit și ar fi acționat în numele lor.

Toate datele de care dispunem în prezent arată că majoritatea românilor au dorit unirea Transilvaniei cu România și că au exprimat ferm acest lucru, la nivelul exigențelor democratice de atunci. Mai mult, comunitatea internațională a apreciat actul de voință națională a românilor, formulat în anul 1918, și a recunoscut realitățile decise de români. Atunci când a fost posibil, mai ales în Bucovina, dar și în Basarabia și Transilvania, minoritățile au fost întrebate, iar unii membri ai lor au și susținut apartenența la România. Insinuarea că numai un grup de intelectuali a impus unirea este ridicolă. Mai întâi, este o jignire la adresa masei de intelectuali români care au militat sincer pentru actul unirii. În al doilea rând, nu este nimic neobișnuit ca poporul să fie condus de elite și să le urmeze. Românii ardeleni au fost condamnați de asupritorii lor să nu aibă în fruntea lor lideri politici și economici puternici, ci, până târziu, doar preoți și dascăli, adică intelectuali ieșiți din sânul lor și apropiați de ei. Dar ei – românii ardeleni – nu au rămas nicio clipă fără elite și aceasta le-a fost salvarea. Decenii la rând înainte de unire, preoții și dascălii nu-și încheiau slujbele, respectiv lecțiile, fără să spună adunărilor în care vorbeau că „soarele românilor la București răsare”. Este de ajuns să fie urmărite documentele existente, rapoartele autorităților, procesele verbale ale ASTREI, protocoalele partidelor politice, asociațiilor profesionale, școlilor etc. pentru a dovedi cum s-a pregătit unirea de jos în sus și din cele mai sofisticate și savante cercuri academice până la nivelul satelor. Este clar că intelectualii au stimulat unirea, că i-au conștientizat intens pe oameni în spiritul unirii, că i-au convins de binele care avea să vină, dar cine poate să condamne acest lucru și

de ce? Lozinca elitei ardelenе de atunci a fost: „Țineți cu poporul, ca să nu rățăciți!”. Prin urmare, conducătorii, desprinși din popor, se ghidau după aspirațiile poporului, le justificau și le susțineau, iar poporul își urma conducătorii. Nici căile alese de popor (grupuri mari de oameni) nu erau infailibile, dar elitele și plebea, cel puțin din 1848 până la 1918, au mers concordant.

Eseuri istorice se pot scrie multe, opinii despre trecut poate exprima oricine, dar scrisul istoric trebuie lăsat istoricilor de meserie, cercetătorilor, celor obișnuiți și pregătiți să opereze cu sursele istorice. Conform specialiștilor, în epoca despre care scriem, unirea din 1918 a fost un act de voință națională românească, formulat de majoritatea populației și recunoscut prin tratate internaționale cu valoare de lege. Restul sunt chestiuni interesante, dar adiacente. Ele se cuvin studiate, relevante, dar nu augmentate, deviate, scoase din context sau falsificate.

Eseurile despre trecut au rostul lor, ca și publicistica istorică în general. Se face astăzi copios meta-istorie, istorie contrafactuală, istoria iluziilor oamenilor, istoria ideilor neviabile și a personalităților care luptau contra curențelor dominante, se evocă felurite ciudățenii și rarități, ajung să fie privite drept mituri clișeele și stereotipurile, să fie valorizate personaje considerate îndeobște negative etc. Toate acestea au loc sub soare, sunt adesea receptate mai bine de public decât temele clasice de istorie, fiindcă gustul este și el esențial în revigorarea trecutului. Dar aceste abordări nu trebuie confundate cu cercetarea trecutului dacă ele nu reprezintă așa ceva, pe de o parte, iar concluziile unor întâmplări sau fapte marginale nu trebuie impuse drept dominante, pe de altă parte.

„Noile puncte de vedere” evocate mai sus nu sunt fabricate acum – când se apropie sărbătoarea Centenarului Marii Uniri – dar nici nu se reciclează acum din pură întâmplare. Acestea au o lungă istorie în urmă. Pe de o parte, ele provin din arsenalul naționaliștilor revizionști (mai ales ungari), care au cultivat mereu, în secolul care a trecut de la 1918, ideea „nedreptății istorice” făcute Ungariei de către marile puteri, care ar fi dat cadou României „înapoiate și balcanice” înfloritoarea provincie numită Transilvania, „iluminată” timp de un mileniu de „civilizatorii

Bazinului Carpatic”, adică de unguri. Limbajul detractorilor unirii nu este acum tocmai acesta – între timp formulele de exprimare s-au cizelat, s-au europenizat –, dar el se poate descifra ușor printre rânduri. Odată cu această ușoară tâlcuire, se vede limpede și sorginea lui revizionistă, neprietenosă la adresa poporului român. Pe de altă parte, după crearea de către Moscova leninistă a unei secții a partidului său comunist la București, în 1921, periodic, mai ales cu ocazia meteoricelor congrese ale acestei formațiuni politice de extremă stângă, se dădea cuvânt de ordine comuniștilor români să lupte pentru destrămarea României, denumită „stat imperialist, multinațional”. La fel s-a întâmplat în primul deceniu efectiv comunist (1948–1958) – „obsedantul deceniu” din literatură – când tezele lui Roller exprimau aceleași idei antiromânești. Cu alte cuvinte, până nu tocmai demult, huirea Marii Uniri se făcea, în mod organizat și disciplinat, de către URSS și de către coloana sa a cincea, Partidul Comunist din România. Punctele comune ale celor două asalturi sunt ușor de sesizat: unirea s-a făcut pe nedrept, de către un grup de intelectuali (naționaliști/ burghezi), dar mai ales de către marile puteri (învingătoare occidentale/ imperialiste). Readucerea în atenție a acestor clișee ale propagandei de odinioară se explică prin apropierea centenarului Unirii, după cum spuneam. Numai că apropierea acestui centenar se produce: 1. în condițiile unei periculoase recrudescențe a naționalismului în Ungaria acestor ani, recrudescență condamnată chiar și de organisme europene din care Ungaria face parte; 2. în toiul unui acut conflict teritorial între Ucraina și Federația Rusă (moștenitoarea URSS), pe fondul căruia Pactul Ribbentrop-Molotov este valorizat pozitiv de către unii și din cauza căruia securitatea granițelor din regiune este amenințată. Lăsăm la o parte apropierea ciudată dintre Ungaria și Rusia, pe care inamicii unirii din 1918 o socotesc pur și simplu întâmplătoare...

În aceste condiții, cum să admitem și să justificăm punerea sub semnul întrebării a înfăptuirilor națiunii române din anul 1918? Nu credem în comploturi oculte, interne sau internaționale, dar nici atât de naivi nu putem fi încât să acceptăm pasivi toate aceste asalturi împotriva intereselor României. Chiar dacă toate provinciile unite cu

Țara la 1918 ar fi fost simple cadouri date României de marile puteri sau rod al propagandei făcute de elite exaltate – așa cum s-a întâmplat în alte cazuri și împrejurări – , tot nu s-ar cuveni să fim cinici și să hulim, de dragul spectacolului sau cu scopul unor avantaje. Oare să nu fim capabili – noi, românii – să punem în pagină o adevărată simfonie, un imn închinat bucuriei de fi și de a trăi împreună? Oare să fim atât de ușor de prostit încât să credem că un mileniu de singurătate (în care am trăit cumva, așa cum am putut) este de preferat unui secol de unitate (neîmplinită nici aceasta)? Desăvârșiți ca popor prin secolul al IX-lea (poate prin preajma anilor 800–900), am trăit răzleți până pe la 1800, când am început să ne adunăm, convinși greu că în lume „unirea face puterea”. De altminteri, toți oamenii trăiesc în comunități de diferite feluri. Ne-am unit, în împrejurările cunoscute, în perioada 1859–1918 și nu a trecut de-atunci nici o sută de ani. Oare putem compara experiența a o mie de ani cu viețuirea (poate dezamăgitoare) din o sută de ani? De ce să fim așa grăbiți și să riscăm o judecată greșită? Ne-am unit fiindcă nu ne-a fost bine să fim separați și atacați din toate părțile. Așa au gândit generații de români care ne-au precedat și care au murit pentru unire. Iar unii dintre aceia care au sprijinit unirea nici nu au fost români ca sorginte, dar au fost convinși de binele unirii. De ce să nu scriem și istoria acelor români noi, plini de entuziasm pentru limba română și pentru istoria românească? Firește, fără să cădem în extrema de a pretinde că doar ei au făcut unirea.

Se cuvine, de aceea, să facem distincție clară între opiniile istorice rostite de amatori și rezultatele cercetărilor întreprinse de specialiști și chiar între eseurile scrise de unii istorici fără stagii în arhive și studiile cunoscătorilor, ale profesioniștilor autentici. Cu toții ne putem pronunța despre Marea Unire, fiindcă ne-am cucerit libertatea de exprimare, dar avem datoria să deosebim adevărul izvoarelor de părerea neautorizată, născută din curiozitate, teribilism, pasiuni (patimi) și/sau interese. De asemenea, înainte de sentințe unilaterale, avem obligația să comparăm. Numai așa vom putea spune dacă suntem sau nu unici sub soare și dacă ceea ce s-a petrecut la noi în 1918 se poate sau nu încadra într-o serie

de fapte, trăite de mai multe popoare. Vom distinge astfel mult mai bine între acele studii de nișă menite să lămurească mai bine trecutul și acelea scrise ca să ne deruteze și să ne abată de la adevăr. În privința temei noastre, vom putea ajunge astfel la o concluzie simplă, bazată pe surse: au fost și români care nu au dorit România de la finele anului 1918, așa cum au fost și state care nu au recunoscut actele Unirii, dar majoritatea românilor și majoritatea marilor puteri au făcut-o. Înainte de a recepta excepțiile – demne și ele de a fi cunoscute și studiate – trebuie să ne convingem de acest adevăr simplu și, mai ales, nu trebuie să ne lăsăm ademeniți de pseudo-concluzii generale.

Înfăptuirile din 1918 sunt opera tuturor românilor, dar, în primul rând, a marilor bărbați ai neamului românesc de la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Între ei, Alexandru Vaida-Voevod – devenit apoi prim-ministru al României – ocupă un loc de prim rang. Fericită este națiunea care are elite cum am avut noi, românii, în preajma anului 1918!

Probleme demografice și relații interetnice reflectate în discursurile parlamentare ale lui Alexandru Vaida-Voevod la începutul sec. XX

IOAN BOLOVAN*

Așa cum este îndeobște cunoscut, după 1867 fostul principat autonom Transilvania a fost încorporat în cadrul Ungariei în urma dualismului austro-ungar. În contextul în care unele naționalități din Ungaria dualistă au trecut la activism, la începutul anului 1905, s-a desfășurat la Sibiu Conferința Națională a românilor din Transilvania, care a decis adoptarea unui nou program al Partidului Național Român și trecerea la activism. Noul program din 1905 se deosebea de cel din 1881 prin includerea unor probleme social-economice, prin abordarea realistă a condițiilor politice concrete. Erau incluse obiective precum garantarea dezvoltării națiunii române ca individualitate politică, introducerea limbii române în administrație, justiție și armată, respectarea drepturilor și libertăților democratice, sprijinirea țăranilor și a micilor agricultori, elaborarea unei legislații sociale și economice favorabile muncitorilor etc.

Impunerea neoactivismului după Conferința de la Sibiu a însemnat nu numai o dinamizare a activității politice a elitei românești, dar și o relansare a activității celorlalte instituții naționale. Se poate vorbi astfel și de un activism cultural, economic, care a contracarat politica de maghiarizare exacerbată la începutul secolului al XX-lea de guvernul de la Budapesta. După 1905, ca urmare a participării la campaniile

* Ioan Bolovan, Prof. Univ. Dr., Prorector al UBB Cluj-Napoca,
e-mail: ioan.bolovan@ubbcluj.ro

electorale, câțiva reprezentanți ai Partidului Național Român au fost aleși în Parlamentul de la Budapesta (8 în 1905, 14 în anul 1906 etc.), unde au format, alături de deputații sârbi și slovaci, un club al naționalităților, opunându-se legilor care limitau manifestările naționalităților aflate sub dominația guvernului maghiar. Partidul Național Român a colaborat în acei ani și cu liderii secției române a Partidului Social-Democrat din Ungaria în lupta pentru introducerea votului universal. Unul dintre deputații români care a promovat punctul de vedere al Partidului Național Român a fost și Alexandru Vaida-Voevod.

Pe fondul deteriorării relațiilor dintre Budapesta și Viena, un grup de politicieni români, grupați în jurul lui Alexandru Vaida-Voevod, a cochetat cu ideea federalizării Monarhiei Austro-Ungare pe baze naționale. Fără nicio îndoială Alexandru Vaida-Voevod a fost o personalitate marcantă a mișcării politice naționale românești din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, jucând un rol fundamental în unirea Transilvaniei cu România și recunoașterea internațională a Marii Uniri la Conferința de pace de la Paris din 1919–1920¹. El a abordat înainte de 1918, în discursurile sale din Parlamentul de la Budapesta, în campaniile sale electorale precum și în unele articole politice mai multe teme care au ca și constantă relațiile interetnice din Ungaria dualistă, problemele demografice din ale vremii. În repetate rânduri, el s-a referit la unele aspecte ale politicii de asimilare forțată a naționalităților promovată de către guvernul maghiar pe care a condamnat-o în termeni foarte categorici, sau a atins problema limitării de către autoritățile maghiare a participării românilor din Transilvania la campaniile electorale, la viața politică din dubla monarhie etc. Alexandru Vaida-Voevod s-a dovedit a fi la curent cu toate problemele mai importante cu care s-a confruntat populația românească din Ungaria dualistă la acea vreme.

¹ A se vedea Liviu Maior, *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere și Versailles (Însemnări, memorii, scrisori)*, Editura Sincron, Cluj-Napoca, 1993; Liviu Maior, *Alexandru Vaida Vocevod. Putere și defăimare*, Editura RAO, București 2010.

Cunoștințelor sale temeinice în materie de drept, istorie, economie etc. le-au fost asociate informații veridice în legătură cu diverse acțiuni și inițiative ale guvernelor maghiare care vizau alterarea structurilor etno-confesionale din Transilvania ori favorizarea elementului etnic maghiar în detrimentul celorlalte naționalități din partea ungară a dublei monarhii. Astfel, în ședința din 30 mai 1906 a Camerei deputaților de la Budapesta, Vaida a interpellat guvernul în legătură cu abuzurile administrației și jandarmilor la alegerile ce tocmai avuseseră loc în cercurile electorale Cehu Silvaniei, Șomcuta Mare ș.a. Deputatul Vaida a acuzat autoritățile de violențele îndreptate împotriva românilor, în urma cărora mai mulți preoți și țărani români au fost omorâți:

„Are domnul ministru de interne cunoștință, că în cercul electoral din Cehul-Silvaniei niște făptuitori necunoscuți au omorât pe preotul din Modoș, cu numele Dumitru Pop, și încă pe un alegător... Are cunoștință domnul ministru de interne, că în comuna Amaș, unde Românii au trăit în bună înțelegere cu Ungurii, făptuitori necunoscuți au îndemnat pe Unguri, ca să omoară pe Românii: George Coaci, Ioan Șuta și Iosif Dragoș, și că mulți alții au fost răniți ?”².

Incidentele relatate de Vaida nu erau singulare în epocă, mulți contemporani, români sau străini, înfierând atari practici menite să descurajeze participarea românilor la viața politică din Ungaria. Alexandru Vaida-Voevod a ținut să precizeze în luările sale de cuvânt că știe să facă deosebirea dintre națiunea maghiară și clasa conducătoare maghiară, cea care controla viața politică din Ungaria într-o manieră restrictivă, prea puțin democratică, precuma demonstrat și în intervenția din 9 iulie 1906:

„Noi știm, că lupta noastră nu decurge în contra poporului maghiar. Eu de exemplu am primit și voturi maghiare. Lupta noastră e dată în contra sistemului guvernării de clase maghiare, și în contra sistemului oligarhic maghiar”³.

² Teodor V. Păcățian, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. VIII, Sibiu, 1915, p. 236.

³ *Ibidem*, p. 327.

În ședința din 18 noiembrie 1908, Alexandru Vaida-Voevod a luat cuvântul pe marginea proiectului legii bugetului pe anul 1908:

„Îndreptarea lucrurilor se poate aștepta numai de la democratizarea țării. Ministrul de interne trebuia să prezinte legea despre votul universal, și încă o lege, de un singur paragraf, referitoare la dreptul de liberă întrunire și asociere. Până nu se face așa, oamenii vor pleca mereu spre America”.⁴

Alexandru Vaida-Voevod a analizat cu multă rigoare problema emigrărilor dar și a colonizărilor, intervenind în mai multe rânduri în cadrul legislativului de la Budapesta în legătură cu cauzele și consecințele acestui fenomen. Astfel, Vaida face o legătură profundă între emigrarea masivă a locuitorilor din Ungaria dualistă și politica de multe ori anti-democratică a guvernanților de la Budapesta:

„Iubire de patrie nu se poate cere de la Acela, căruia statul îi dă neagă cele mai elementare drepturi omenești... Bugetul așa cum e compus are ascuțit în contra naționalităților. E prelinată suma de zece milioane pentru scopuri de colonizare, ceea ce e lovitură dată naționalităților. Pe banii lor se cumpără pământuri și se dau și altora, aduși din alte părți, cu scopul de a înmulți pe Maghiari și a împușca pe Români”.⁵

Majoritatea specialiștilor în istoria populației au recunoscut că în Ungaria dualistă s-a desfășurat un proces de asimilare, care s-a dezvoltat într-o măsură tot mai mare în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX și care a însemnat practic maghiarizarea unei părți importante a populației nemaghiare, precum și a majorității imigranților, a celor care au fost colonizați de către autoritățile de la Budapesta⁶. Măsurile de maghiarizare introduse în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, cu precădere după 1890, au fost motivate de

⁴ *Ibidem*, p. 801.

⁵ *Ibidem*, p. 801.

⁶ *Histoire de la Hongrie des origines à nos jours*, publié sous la direction de Ervin Pámlényi, Budapest, 1974, p. 387; László Katus, „Die Magyaren”, în *Die habsburgermonarchie*, Band III, 1. Teilband, herausgegeben von Adam Wandruszka und Peter Urbanitsch, Wien, 1980, p. 415.

guvernanți de nevoia contrabalansării tendințelor panslaviste și daco-românești detectabile în acțiunile politice și culturale din epocă. Maghiarizarea sistematică a devenit cât se poate de evidentă la granița dintre secole, acum activând cei mai zgomotoși reprezentanți ai tezei supremației rasiale a ungurilor: Rákosi Jenő, Beksics Gusztáv și Hoitsy Pál⁷. În anii anteriori izbucnirii Primului Război Mondial, politica de maghiarizare a naționalităților a fost amplificată ca o formulă oarecum compensatorie față de insatisfacția multor politicieni în legătură cu deteriorarea raporturilor dintre Budapesta și Viena, în special de către guvernul condus de Wekerle între 1906–1910; de asemenea, tensiunile sociale și politice din Ungaria pe marginea introducerii votului universal au contribuit masiv la o atare politică dură față de naționalități: știind că reforma electorală este inevitabilă și în Ungaria, guvernanții au exacerbat asimilarea etnică a minorităților pentru a fi creată o majoritate maghiară atunci când inevitabilul urma să se producă⁸.

Politica demografică de asimilare a naționalităților dusă de guvernul de la Budapesta a fost adeseori incriminată de liderii mișcării naționale românești la începutul secolului XX. Printre cei care au criticat acțiunile guvernanților de alterare a structurii etno-confesionale a Ungariei, Alexandru Vaida-Voevod a fost unul dintre cei mai vehemenți și constanți acuzatori. Astfel, în ședința din 9 iulie 1906 a Parlamentului maghiar, el a luat cuvântul denunțând politica de asimilare:

*„Cred deci, că a sosit timpul, ca mulți dintre D-voastră, văzând că nu se poate maghiariza, să înțeleagă și aceea, că chestia aceasta mare, chestia de naționalitate, trebuie rezolvată”*⁹.

⁷ Tibor Frank, „From Austria-Hungary to the United States: National Minorities and Emigration, 1880–1914”, în *Nationalities Papers*, vol. 24, no. 3, 1996, p. 410. A se vedea și la Marius Turda, *Ideea de superioritate națională în Imperiul Austro-Ungar*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2016.

⁸ Zoltán Szász, „Inter-Ethnic Relations in the Hungarian Half of the Austro-Hungarian Empire”, în *Nationalities Papers*, vol. 24, no. 3, 1996, p. 405; Peter F. Sugar, „Government and Minorities in Austria-Hungary. Different Policies with the Same Result”, în *Der Donauraum*, 37, 1997, Heft ½, p. 42.

⁹ Teodor V. Păcășian, *Cartea de aur...*, p. 338.

Problema agrară a reprezentat în Transilvania, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, una dintre cele mai importante chestiuni economice și politice, influențând dinamica populației și emigrarea peste hotare. Din nefericire însă, guvernanții de la Budapesta au proiectat o strategie unilaterală de susținere a intereselor economice ale țăranilor maghiari, precum și ale marilor proprietari, excluzând sau neglijând cu bună știință celelalte naționalități din Ungaria dualistă. Societatea agricolă regnicolară maghiară oferea semințe, unelte, animale cu 3–4% dobândă ungurilor, iar secuilor fără nici o dobândă. Tisza Kálmán a fost cel care a inaugurat o politică oficială sistematică de colonizare creând fonduri însemnate în vederea cumpărării de proprietăți pe care să se formeze colonii maghiare: Sărmașul Mare, Nimigea, Vița, Luduș, Albești etc.¹⁰. Operațiile de colonizare în Transilvania au fost executate sub conducerea Inspectoratului colonizării din Cluj; practic, întreaga legislație agrară (1871, 1873, 1880, 1894, 1896, 1909, 1917) avea prevederi restrictive la adresa românilor, favorizând țăranimea și moșierimea maghiară (de exemplu, ordonanța ministerială nr. 4000/1917 interzicea românilor să mai cumpere pământ)¹¹.

După 1894, politica de colonizare a trecut sub controlul Ministerului Agriculturii care primea anual sume însemnate. Susținerea de către stat a coloniștilor demonstrează clar caracterul politic al acestei acțiuni. Aducerea de coloniști în Transilvania nu s-a făcut la întâmplare, ci după un plan bine definit, menit a realiza ceea ce Beksics Gusztáv remarcase: necesitatea unei repartizări mai juste a maghiarilor pe cuprinsul țării. Este simptomatică în acest sens atenția sporită acordată de stat colonizărilor în zonele de luncă ale Mureșului și Someșurilor, pentru fortificarea elementului etnic maghiar din Câmpia

¹⁰ F.I. Bogdan, *Desnaționalizarea românilor ardeleni sau politica agrară ungurească cu date statistice referitoare la populația și proprietățile ardelenesti*, București, 1916, p. 8 sqq.

¹¹ Vasile Dobrescu, *Elita românească în lumea satului transilvan, 1867–1918*, Târgu Mureș, 1996, p. 17; A. Loșonți, V. Ungureanu, „Sursele de finanțare și creditare ale agriculturii din Transilvania în perioada dezvoltării capitalismului”, în *Terra Nostra*, vol. III, București, 1973, p. 380.

Transilvaniei și stabilirea unei legături solide între secui și ungurii din Câmpia Tisei, prin fortificarea „insulelor” răzlețe maghiare din zonă. De altfel, Darányi I. – ministrul agriculturii – declara răspicat la 1900 că rostul colonizărilor în Transilvania nu poate fi altul decât cel politic: *„Ideea conducătoare a colonizării trebuie să fie aceasta ca populația maghiară să fie întărită acolo unde se află în minoritate, deoarece aceasta este de un interes mare de stat și național... În astfel de împrejurări, instinctul de conservare poruncește – și aceasta e numai o apărare proprie – ca în părțile ardeleni să întărim populația maghiară, pe calea colonizărilor făcute din partea statului. Dacă fixăm acest scop colonizărilor, din viitorul cel mai apropiat și ne silim a-l realiza corect și cu toată grija, atunci milioanele întrebuințate vor aduce dobânzi bogate pentru statul maghiar fortificat”*¹². Întreprinse cu scopuri preponderent politice, colonizările din Transilvania sau din alte părți ale Ungariei dualiste nu au reprezentat o soluție viabilă în plan agrar nici pentru țărănimea maghiară, ele fiind un paleativ fără prea mare însemnătate. Colonizările au urmărit, în primul rând, consolidarea dominației maghiare în teritoriile locuite de naționalități și o mai bună „prezență” statistică în ținuturile în care trebuiau dislocate omogenitățile etnice românești, sârbești etc.¹³.

¹² Apud Ștefan Manciulea, *Câmpia Transilvaniei*, București, 1944, p. 126 sq; „iar din punct de vedere al politicii de stat, colonizarea este un factor excelent pentru ... maghiarizarea pe cale legală și cinstită”, apud V. Avramescu, *Memoriu asupra colonizărilor maghiare în România*, mss. la Ministerul Afacerilor Externe, Direcția Arhivelor Diplomatice, *Fond Transilvania*, vol. 347, f. 290v.

¹³ Șt. Pascu, C.C. Giurescu, I. Kovács, L. Vajda, „Unele aspecte ale problemei agrare în monarhia austro-ungară la începutul sec. al XX-lea, 1900–1918”, în vol. *Destrămarea monarhiei austro-ungare 1900–1918*, sub red. C. Daicoviciu, M. Constantinescu, București, 1964, p. 83. De altfel, autoritățile au constatat în mod direct că multe din colonizările efectuate au avut consecințe negative în plan economic. Bunăoară, în raportul primpretorului plasei Recaș către comitele suprem al Comitatului Timiș se arată, la 1 august 1892, că emigrarea în unele comune de coloniști a luat amploare: „Cauza emigrării constă în faptul că coloniștii din Iosifalău nu pot să-și asigure existența. Înaltul domeniu erarial i-a colonizat, dar nimic nu a făcut în interesul lor”, apud Iosif I. Adam, I. Pușcaș, *Izvoare de demografie istorică, vol. II, secolul al XIX-lea-1914. Transilvania*, București, 1987, p. 304.

Liderul politic român Alexandru Vaida-Voevod s-a ridicat în repetate rânduri împotriva politicii de colonizare desfășurate de autorități. remarcând finalitatea politică acestora. Luările sale de poziție demonstrează că Vaida, la fel ca alți lideri români care după 1905 au fost aleși deputați, s-a implicat cu responsabilitate și competență în apărarea intereselor populației majoritare din Transilvania, expusă politicii de asimilare, defavorizată din punct de vedere economico-social datorită măsurilor arbitrare luate de guvernanți. Dincolo de o solidă pregătire juridică și istorică, deseale deplasări în teritoriu pentru a lua la cunoștință în mod nemijlocit numeroasele probleme cu care se confruntau românii i-au conferit argumente irefutabile în fața celor care îl combăteau. Alexandru Vaida-Voevod s-a bucurat nu doar de respectul și prețuirea colegilor din Partidul Național Român, ci și de aceea a deputaților celorlalte națiuni aflate în componența Ungariei dualiste.

Alexandru Vaida-Voevod, de la făuritor al Marii Uniri la „dușman” al poporului

LIVIU MAIOR*

Datorită absenței mele din țară, nu am luat parte, așa cum promisesem, la dezvelirea bustului marelui politician și patriot la Bistrița. Îi dedic acest articol legat de destinul său dramatic ca om și ca politician.

Revenirea lui Alexandru Vaida-Voevod în țară, de la Conferința de Pace de la Paris, produsă în circumstanțe încă destul de neclare, a însemnat un moment important în cariera sa politică. Alexandru Vaida-Voevod va continua activitatea în cadrul Consiliului Dirigent de la Sibiu. A fost ales în mai multe cicluri parlamentare ca deputat din partea Partidului Național Român, iar după unificarea acestuia cu Partidul Țărănesc (1926), în Partidul Național-Țărănesc (1926), care împreună cu cel liberal vor domina viața politică a țării până la instalarea, în 1938, a dictaturii regelui Carol al II-lea.

În primii ani de după Conferința de Pace de la Paris, Vaida, credincios Declarației de la Alba Iulia, căuta să sprijine demersurile politice inițiate în vederea aplicării lor în practica parlamentară și constituțională a României Mari. În primul guvern condus de Iuliu Maniu (1928–1932), a fost ministru de interne, preocupat de modernizarea instituției respective prin atragerea și promovarea unei noi generații, atât în administrația, cât și în jandarmeria, și poliția română.

* Liviu Maior, Prof. Univ. Dr., UBB Cluj-Napoca.

A condus o echipă de specialiști cu obiectivul elaborării unei noi legi a administrației locale. În calitate pe care a deținut-o, a ordonat reprimarea grevei minerilor de la Lupeni din 1929 și apoi a protestului muncitorilor de la Uzinele Grivița din București. În timpul crizei economice, Vaida a fost prim-ministru al țării în 1932, pentru ca, în intervalul 13 ianuarie-14 noiembrie 1933, să dețină același mandat în condiții grele atât economice, cât și politice. A fost perioada în care s-a produs restaurația monarhică prin revenirea, cu sprijinul direct al Partidului Național Țărănesc, pe tronul României a lui Carol al II-lea. Vaida, un suportor foarte important al regelui, a comis un șir de greșeli, printre care cea mai importantă a fost implicarea regelui în viața politică, ceea ce a dus la ruptura dintre el și prietenul său cel mai prețios, Iuliu Maniu, președintele partidului. A fost semnalul sciziunilor și al periclitării democrației fragile românești interbelice. Amestecul camarilei regale, avansul extremei drepte pe care nu l-a prevenit, reprimarea celor mai mari mișcări greviste provocate de criză, introducerea stării de asediu etc. au dus la demisia sa din 9 noiembrie 1933. După cum se cunoaște, în aprilie 1930, Legiunea Arhanghelului Mihail își înființează structura politică sub numele de Garda de Fier, pe care Vaida a considerat-o inițial ca pe o organizație „utilă” pentru a lupta împotriva comunismului. Credea, naiv, că guvernul are mijloacele pentru a controla activitatea ei. Partidul Național Țărănesc, din a cărui conducere făcea parte, a scos-o în afara legii. Instabilitatea politică, scindarea P.N.Ț.-ului, prin crearea de către Vaida, la 25 februarie 1935, a Frontului Românesc, fără să reușească formarea unei structuri politice capabile să atragă organizațiile locale ale fostului său partid. Maniu l-a numit pe bună dreptate „slugă a Coroanei”. Instabilitatea politică, sciziunile în principalele partide au favorizat decizia din 1938 a regelui Carol al II-lea de a adopta o Constituție nouă, ce instaura dictatura regală. Partidele politice erau practic desființate, iar la sugestia Regelui, s-a înființat „Frontul Renașterii Naționale”, al cărui președinte, începând cu 23 ianuarie 1940, a devenit Alexandru Vaida-Voevod. Dezamăgirile trăite în anii de după 1920, insuccesele în planul politic au dus la o

schimbare majoră în concepțiile sale legate de democrație. A devenit un partizan al dreptei extreme, naționaliste, într-o manieră care amintește de soarta multora dintre contemporanii săi din statele succesorale. Apără public Constituția din 1938, pe care o consideră „antilegionară”, un instrument chemat să blocheze ascensiunea „coloanei a V-a în România”.

La revenirea în țară, Alexandru Vaida-Voevod parcurge un traseu politic similar cu mulți dintre contemporanii săi central-est europeni. Rând pe rând, unii dintre ei revin la sloganurile naționaliste antebelice, nemulțumiți de evoluțiile politico-sociale. Astfel, „proiecte” cu un puternic iz xenofob, precum „România pentru români”, „Numerus Clausus”, „Frontul românesc” etc., s-au născut din deziluziile trăite în ceea ce el numea „Mahalaua sufletească”, Bucureștiul dominat de politicianism, de o „camarilă regală” și de o presă manipulatoare, foarte bine specializată în linșajul politic. Colegul său de generație, colaborator la Paris în vremea conferinței, polonezul Roman Dmowski, era într-un context puțin diferit, autor al sloganului „Polonia pentru polonezi” și fondator al Mișcării Național Democrate din țara sa, iar accentele antisemite nu diferă de cele ale lui Vaida. Nu diferă prea mult nici parcursul interbelic al lui Milan Hodza, al austriacului Ignaz Seipel etc.

Practic, cariera sa politică se va încheia într-un moment dramatic din istoria României Mari, în toamna anului 1940. Ca un paradox al istoriei, Alexandru Vaida-Voevod a participat la faimosul Consiliu de Coroană, convocat de regele Carol al II-lea în noaptea de 29/30 august în calitate de „consilier regal”, pentru a accepta Diktatul de la Viena, impus României de către Germania lui Hitler și Italia lui Mussolini. Astfel, o carieră politică al cărei vârf rămâne formarea României Mari și recunoașterea ei internațională se va încheia odată cu cedarea Transilvaniei de Nord Ungariei și, implicit, destrămarea României Mari. Era un moment tragic, neașteptat, pentru personalitatea sa. Vaida a căutat să-și justifice votul său din Consiliul de Coroană ca un act de „supunere în fața forței”. Alături de alți politicieni ai vremii scria: *„Dacă nu primim propunerea de a cere și a accepta*

arbitrajul, ne expunem ca țara să fie invadată și sfâșiată până la încheierea păcii". Frica de un război catastrofal pentru România cu Germania hitleristă și adepții ei a fost determinantă în acceptarea Diktatului de la Viena. A fost nevoit să părăsească locul natal și să se refugieze la Sibiu, pentru tot restul vieții. A trăit în orașul „refugiului” românesc din Transilvania de Nord cu frică permanentă că Germania va ocupa întreg Ardealul. În plus, teama sa atavică de pericolul sovietic i-a agravat viața, mai cu seamă că nu mai avea nicio putere de a influența cursul istoriei românești și nici nu s-a mai implicat politic. Până la moartea sa, nu a făcut decât un singur lucru, să-și apere trecutul său marcat de evenimente majore pentru prioritatea vieții sale – o Românie modernă.

Ultimii ani de viață au fost un adevărat coșmar pentru Alexandra Vaida-Voevod. Pe lângă amenințarea cotidiană cu închisoarea, cu lipsurile materiale de necrezut, mai cu seamă după pierderea întregii sale averi prin reforma agrară din 1945 sau prin confiscări succesive de bunuri, o boală nemiloasă îi afecta grav sănătatea. Inventarul bunurilor sale, întocmit la prima sa arestare de către poliția comunistă, este șocant. Singurul obiect de preț, dacă îl putem numi astfel, era un aparat de radio, o vechitură.

În orice discuție despre destinul său „istoriografic”, trebuie să luăm în considerare și faimoasă listă adoptată, în august 1949, la solicitarea expresă a Moscovei, de către conducerea Partidului Comunist Român de a așterne „lințoliul” uitării peste elita politico-culturală din țara noastră: *„Orice lucrări datorită următorilor autori, indiferent dacă sunt sau nu trecute în broșura de față, sunt interzise din principiu”*. Alexandru Vaida-Voevod era menționat printre ei. Era trecut și într-o altă „listă”, cu așa-zișii „sprijinitori” ai capitalului străin din România, ocupând primul loc. Se pare că pe baza „listelor” urma să împărtășească soarta generației sale de politicieni și români de cultură. Moartea sa, survenită în 1950, l-a salvat. În ziua de 12 martie a fost înmormântat, discret, în subsolul capelei catolice din Cimitirul Central din Sibiu. În 1991 a fost reînhumat în cimitirul bisericii „Dintre Brazi”, alături de

ilustrii săi înaintași, Barițiu, Rațiu, Alexandru Papiu Ilarian și alți membri ai elitei ardelen. Cred că Vaida s-a numărat printre puținele personalități ale istoriei care, printr-un joc macabru, a fost „înmormântat” spiritual printr-o decizie a regimului totalitar și fizic în același timp¹.

¹ Articol apărut în „Sinteza”, revista de cultură și gândire strategică, numărul 40 (mai-iunie 2017).

Alexandru Vaida-Voevod și bistrițenii

MIRCEA GELU BUTA*

1. Elev la Gimnaziul Săsesc din Bistrița

„... Când am terminat prima gimnazială ca al patrulea în clasă, la Colegiul Unitarian din Cluj, tata și moșul meu s-au sfătuit, știind noi destul de bine ungurește, cum să îndrume pe viitor instrucția noastră. Tata observase că profesorul de aritmetică Benedek își tempera izbucnirile șoviniste pe socoteala mea, puiul de valah. Rezultatul sfatului bătrânilor a fost hotărârea ca să fim dați la Gimnaziul Săsesc din Bistrița”¹.

În anul școlar 1883/1884, frații Alexandru și Ioan Vaida-Voevod au fost înscriși în clasa I liceală a Gimnaziului Săsesc din Bistrița². Cu toate că, potrivit foii matricole, cei doi absolviseră prima clasă de liceu la unitarienii din Cluj, directorul Georg Fischer³ a opinat că

* Mircea Gelu Buta, Prof. Univ. Dr., Facultatea de Teologie Ortodoxă, UBB Cluj-Napoca, e-mail: butamircea@yahoo.com

¹ Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. I, Prefață, ediție îngrijită, note și comentarii de Alexandru Șerban, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2006, p. 28.

² Frații Alexandru și Ioan Vaida-Voevod au urmat cursurile Gimnaziului săsesc din Bistrița în perioada 1883–1891, cu o întrerupere de doi ani, când au fost transferați la Liceul Românesc din Brașov : 1. clasa a I (1883–1884), 2. clasa a II-a (1884–1885); 3. clasa a III-a (1885–1886); ... 4. clasa a VI-a (1888–1889); 5. clasa a VII-a (1889–1890); 6. clasa a VIII-a (1890–1891); vezi Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, fond *Liceul evanghelic de băieți Bistrița*, reg. inv. nr. 28, f. 10; reg. inv. nr. 29, 21; reg. inv. 30, f. 25; reg. inv. 33, f. 48; reg. inv. 34, f. 47; reg. inv. 35, f. 51.

³ Georg Fischer s-a născut la 17 octombrie 1843, în familia țărănilor sași Johann și Maria Fischer (n. Weihrauch), din Monariu (Minarken). A urmat școala primară în satul natal și Gimnaziul Evanghelic din Bistrița, pe care l-a absolvit în anul 1862. Și-a continuat studiile în filologie clasică și teologie la universitățile din Viena și

repetarea clasei nu va fi o pierdere inutilă de timp, ci un profit, pentru că la Gimnaziul Săsesc limba germană trebuia foarte bine însușită și, în plus, se cerea și multă latină.

Pentru cei doi frați, părinții au închiriat la etajul I, din casa Shelley (fig. 1), de pe strada Ungargasse, o locuință mobilată, cu două odăi și antecameră. Totodată, au negociat cu țăranul Pavel Beșuan, de peste podul Budacului, să pună la dispoziție un grajd pentru două bivolițe bune de lapte, aduse din Olpret⁴, considerându-l „cel mai valoros nutriment”⁵. De ele se îngrijea Ion Baci, poreclit Puținica. Acesta le trimitea laptele pe care-l mulgea dimineața și seara.

Întrucât după primele luni de școală au început să apară probleme cu însușirea limbii germane, Dionisie Vaida îl rugă pe directorul Gimnaziului, Georg Fischer, să-i primească pe cei doi copii în „cost și cvartir”. După oarecare ezitări, căci profesorii sași aveau tradiția să nu găzduiască elevi ai liceului, aceștia s-au mutat la familia Fischer, care avea locuința într-una din aripile Gimnaziului din apropierea Bisericii Evanghelice (fig. 4). Rememorând acele vremuri, Alexandru Vaida-Voevod notează în „Memoriile” sale:

„Locuința noastră era un cabinet, între bucătărie și odaia de dormit a familiei Fischer. Aceasta era și camera de peste zi a doamnei. Lângă ea era un alt cabinet, locuit de Clotild, fata fecioară a perechii Fischer. Apoi urma salonul, odaie de colț, care era accesibil rar de tot, la ocazii deosebite. Astfel se compunea modesta locuință de director a Gimnaziului C.A. din Bistrița”⁶.

Tübingen. Între anii 1865–1868, a funcționat ca profesor la Seminarul Pedagogic din Reghin, iar din anul 1868 la Gimnaziul Evanghelic Superior C.A. din Bistrița, ca profesor titular. În anul 1879, a fost numit director al Școlii Evanghelice C.A. de Fete, iar trei ani mai târziu, al 99-lea director al Gimnaziului Superior Evanghelic C.A. din orașul Bistrița. A fost cel care a contribuit la edificarea noii clădiri a gimnaziului, de pe strada Fleischeralee, azi Colegiul Național „Liviu Rebreanu”. *Apud* Günter Klein, „Directorii Gimnaziului Evanghelic C.A. din Bistrița în noua clădire gimnazială (1910–1944)”, în „Revista Bistriței”, anul XXV/2011, pp. 233–244.

⁴ Olpret, azi comuna Bobâlna, județul Cluj.

⁵ Alexandru Vaida-Voevod, *op. cit.*, p. 28.

⁶ *Ibidem*.

Odăița era mobilată cu o masă de scris veche, din brad, două scaune și un pat. Seara, înainte de culcare, se aducea un pat de campanie, cu chingi așezate pe două stinghii paralele, susținute de doi căpriori. Așternutul era format dintr-o saltea de paie, peste care se așezau un cearșaf, o pernă și plapuma⁷. Pentru igiena personală, Dionisie Vaida ceruse să le fie oferite celor doi tineri o baie zilnică, într-o vană mare de tinichea, adusă de acasă, care dădea gazdei mult de furcă, întrucât orașul nu avea apeduct. Pe lângă cei 40 florini pe lună, pe care familia Vaida-Voevod îi plătea pentru fiecare băiat, aceasta mai trimitea pachete de 5–10 kg unt, lăzi de mere batule, splendide, câte un porc gras de Crăciun și alte alimente⁸.

*

La Gimnaziul din Bistrița, pentru a-i obișnui pe elevi cu topica limbii germane, profesorii le pretindeau ca, pe lângă numeroase poezii, să memoreze, de exemplu, și fabula lui Gellert: *„Ein Rabe trug ein, Stuck vergifteten Fleisches, das der erzurnte Gartner den Huhnern seines Nachbarn vorgeworfen hatte, in seinem Schnabel fort...”*⁹, text ales de specialiștii germani cu intenția de a-i obișnui pe elevi, încă de la început, cu „grozăviile limbii nemțești”, după cum caracteriza marele umorist american Mark Twain stilul german. Întrucât frații Alexandru și Ioan Vaida-Voevod ajunseseră printre sașii din Bistrița fără să știe o boabă nemțește, tatăl lor angajă pe tânărul profesor Theodor Berger (Todi), căruia îi oferi locuință și întreținere, pentru a conversa cu aceștia în limba germană, astfel că *„însușirea limbii ni se perfecționase destul de repede, încât școala nu ne mai făcea nici o greutate...”*.

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ În traducere liberă: *„Un corb purta în ciocul său, plecând, o bucată de carne otrăvită, pe care grădinarul mâniat o aruncase găinilor vecinului său”*. Apoi, în topica germană inversată: *„Un corb purta o bucată a otrăvitei cărnii, pe care mâniatul grădinar găinilor vecinului său o aruncase, în ciocul său, plecând”*. După ce o parte a predicatului este al treilea cuvânt, a doua parte urmează ca al 21-lea. *Apud Alexandru Vaida Voevod, op. cit., p. 276.*

La școala săsească din Bistrița, pedepsele corporale se aplicau destul de des și constau în lovituri cu nuiana de „trestie spaniolă” în palmă sau peste fund, elevul stând întins pe burtă, pe un scaun. Încălcările disciplinare erau contabilizate cu meticulozitate de „primus-ul” clasei, în calitate de „cenzor”. De exemplu, pe tablă se nota în coloane distincte numele celor sosiți cu întârziere, vorbăreților, zburdalnicilor și celor care-și părăseau locul, iar în dreptul lor se adăuga câte o cruciuliță, la fiecare abatere urmând ca profesorul să aplice corecția bine-meritată. Uneori, elevii se revoltau. Iată ce își amintește Alexandru Vaida-Voevod:

„... Mie îmi aruncase un măr colegul Lutsch. Cum am fost numaidecât notați pe tablă, revoltat de procedura cenzorului, eu am protestat cu ton ridicat, la care acesta a mai adăugat o cruce la numele meu. Atunci, cu gesturi de violent protest, i-am adresat lui Rudolf Schuller, «primus»-ul clasei, toate insultele primitivului meu vocabular german: Esel¹⁰, Rabe¹¹, Schwein¹². Acesta însă, calm, îmi adăugă tot mai multe cruci. Între timp, intrând profesorul de canto Graf, ne chemă la podium pe cei notați pe tablă, pentru aplicarea corecției. Prevăzând rezultatul inchiziției și sentința nemiloasă a acestui «Torquemada»¹³, fugii pe lângă profesor afară pe ușă, apoi pe trepte în jos și, într-o fugă disperată, am alergat până acasă”¹⁴.

De multe ori, părinții nu erau de acord cu pedepsele corporale aplicate în școli, considerând că tinerii întâmpină și așa destule greutăți din cauza însușirii materiilor de studiu, iar problema devenise chiar subiect de dezbateră în Camera Lorzilor din Anglia.

În timpul liber, elevii aveau obiceiul să treacă peste râul Bistrița și să urce în Pădurea Schieferberg, lăsându-se fascinați de frumusețile naturii.

„Sub un corn înflorit, pe când era încă omăt, descoperisem la marginea pădurii cuibul unui iepure, pe care de fiecare dată îl zăhăisem, de

¹⁰ Măgar.

¹¹ Corb.

¹² Porc.

¹³ Tomás de Torquemada (1420–1498), mare inchiizitor spaniol.

¹⁴ Alexandru Vaida-Voevod, *op. cit.*, pp. 26–27.

*sărea în galop și dispărea în tufiș, încât se obișnuise cu noi și întotdeauna își relua siesta veche*¹⁵.

În zilele de sărbătoare, indiferent de confesiune, românii bistrițenii mergeau la bisericuța de lemn din apropierea lacului de patinaj (Eissport), întrucât „*parohia greco-catolică era încă prea săracă*¹⁶, iar cea greco-ortodoxă puțin numeroasă”¹⁷. Abia mai târziu, greco-catolicii au cumpărat biserica barocă și intravilanul din jurul acesteia din Piața Rossmarkt (anul 1895), iar ortodocșii, imobilul de pe strada Kasernengasse (anul 1894).

2. Vacanță de vară la Sângeorzul Român

După terminarea studiilor gimnaziale, Alexandru Vaida-Voevod urmează cursurile Facultății de Medicină de la Academia Orientală din Viena. Prima vacanță de vară și-o va petrece împreună cu fratele său, Ioan, și încă „vreo zece colegi” la Sângeorzul Român. Aici îl vor întâlni pe Alexandru Odobescu, invitat de colegul său, profesorul Vasile Grigore Borgovan în stațiunea Sângeorzul Român, pentru a lucra împreună la „Cartea de cetire pentru clasa a II-a primară”¹⁸.

Era o viață socială animată: băi, plimbări, excursii, dans. Fantezia mobilă a adolescenței, mediul social romantic, natura pitorească, ochi ademenitori, voce catifelată, i-au dus pe cei doi frați la înfiriparea

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Referindu-se la modestele venituri ale parohiilor bistrițene, capelanul Ioan Chita (1845–1850) arăta: „*Atunci nu plăteau un fam (una familie) numai 5 șuștaci, bani răi, adică 30 cr. monedă vieneză din venit, protopopul lua 15, cantorul a 5-a parte din 30, iar eu rămâneam cu 9 cruceri răi, valută vieneză, și așa mai în 14 ani*”. Apud Viorel Baci, „Catedrala Coroana”, în *Viața religioasă în parohiile ortodoxe I, III și IV din Bistrița – file de istorie*, Ed. Ioan Cutova, Bistrița, 2007, p. 36.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Într-o notiță din manuscris, Vasile Grigore Borgovan consemna: „*Aci, vezi, cititorule, scrisul original al marelui prozaist român Al.I. Odobescu, care prin anii 1892–1895 a colaborat la Abecedarul cl. a II-a și gramatică pentru clasa a III-a, cu subsemnatul aci, Prof V.Gr. Borgovan*”; vezi Muzeul Pedagogic. B.P.N. „I.C. Petrescu”, *Abecedarul lui Al.I. Odobescu. Manuscris și adnotări ale coautorului acestui abecedar*.

unei idile cu muza zilei, fermecătoarea domnișoară Virginia Gall, invitată să concerteze în stațiune. Admiratorii o numeau „filomela încântătoare”, un nume care, de fapt, l-a meritat, înzestrată fiind de la natură cu darul frumuseții ce-i strălucea în ochi. Ceea ce a potențat dramatismul acestui incident a fost simultaneitatea și neobservarea la timp, de către frați, a stării de suferință a celuiilalt. După o perioadă de zbucium și cu convingerea că Ioan beneficia de un aport mai mare de sentimentalism, Alexandru va renunța în favoarea fratelui său, găsind compensație într-o idilă cu Adela, o altă iluzie care se va pierde pe drum¹⁹.

În toamna anului 1902, Virginia Gall²⁰ va pleca de la Sângeorzul Român la Bistrița, fiind invitată să concerteze la adunarea generală a

¹⁹ Alexandru Vaida-Voevod, *op. cit.*, p. 75.

²⁰ Virginia Gall s-a născut în Săcuielu, la poalele Muntelui Vlădeasa, un sat înconjurat de codrii de fag. A urmat cursuri regulate de muzică la Conservatorul din Cluj și la Academia de Muzică din Budapesta, unde a obținut diploma de profesoară de muzică, ca elevă a lui Gheorghe Anthes. În Viena a urmat școala renumitei profesoare Maria Targovits. La începutul secolului al XX-lea, apare tot mai des în concertele românești din Ardeal și Banat. A devenit cunoscută publicului român ca „o cântăreață care a trecut peste pragul diletanțismului”. S-a făcut cunoscută prin vocea și școală excelentă, concertând la Abrud, Băile-Herculane, Sângeorzul Român, Șimleu Silvaniei. Piese favorite, pe care le interpreta cu multă măiestrie, erau doinele. Virginia Gall (căs. Bașotă) a concertat la aproape toate seratele artistice ale tinerimii Universitare din Budapesta și Cluj, la adunările sărbătorilor naționale ale Astrei și Societății pentru crearea unui Fond de Teatru Românesc., care se întruneau an de an în toate orașele Ardealului și Banatului. Avea în repertoriu operele: „Tannhäuser”, „Lohengrin”, „Faust”, „Madame Butterfly”, „Aida”, „Traviata”, „Troubadur” etc., precum și compoziții proprii, romanțe duioase și foarte multe doine, între care și doina „Toarce lele”. În 7 martie 1911, își dă concursul la concertul tinerimii române din Reduta Clujului. Era pe atunci un zgomot și un robot de vorbe în jurul tinerimii din Cluj, iar concertul voia să înfăptuiască ideea internatului pentru studenții români. Muzica militară a cântat „Uvertura națională” de Augustin Bena, în care prevalează motivul din: „Deșteaptă-te, Române!”. Virginia Bașotă, cunoscută deja din alte concerte, a făcut împreună cu soțul său, Baziliu Bașotă, medic în Cluj, o mare jertfă pentru ideea în serviciul căreia s-a pus acest concert. Înfiptuirea idealului național a fost și o înfiptuire a visurilor ei artistice. În primăvara anului 1921, a fost invitată să cânte rolul Margaretei din opera „Faust”, la Opera Română din Cluj. Boala însă o face să renunțe la fericirea în artă. După suferințe trupești și sufletești, purtate cu curaj și semnare, se desparte de cele lumești în ziua de 6 ianuarie 1922. Apud Ștefan Mărcuș, *Thalia română, vol. I – 1946*, Contribuții la istoricul teatrului românesc din Ardeal, Banat și Pățile Ungurene, cu 100 ilustrațiuni, 1945, pp. 379–380.

Societății pentru Crearea unui Fond de Teatru Român²¹. Prin recitalurile ei, a delectat publicul cu „Chanson Espagnol” de Delibes și cu mai multe cântece românești.

„Deși suferea de puțină răgușeală, a secerat aplauze frenetice din partea imensului public adunat la concertul ocazional din sala cea mare de la Gewerbeverein, cucerind inimile și încântând pe toți”²².

3. Bistrițeni la Karlsbad

La stăruințele unor prieteni și colegi vienezi, în anul 1911, tânărul medic Alexandru Vaida-Voevod, care era deja deputat în Parlamentul de la Budapesta, își reia activitatea medicală sezonieră la Karlsbad²³. În acea vară, printre rezidenții stațiunii s-au aflat poetul George Coșbuc și scriitorul Ion Luca Caragiale, care venise în mod special de la Berlin, pentru a-i arăta prietenului său, Coșbuc, un proiect de dramă istorică, în versuri, cu viața Didonei, regina Cartaginei²⁴. De obicei, lua masa la Hotelul „Loib” (d-na Seling), în tovărășia familiei Dr. Vaida și reputatului avocat bistrițean Dumitru Ciuta, un vechi client al stațiunii²⁵.

²¹ Stabilirea orașului Bistrița, pentru desfășurarea adunării generale a Societății pentru Fond de Teatru Român, în zilele de 7–8 septembrie 1902, se va constitui într-un stimulent puternic pentru emanciparea culturală a românilor bistrițeni. Comitetul de organizare a fost format din protopop Gherasim Domide – președinte; Victor Onișor – secretar; Ciril Negruțiu – casier; membrii – protopop Simion Monda, Alexandru Pop, Dumitru Ciuta, Gavril Tripon, Leon Scridon, Alexandru Gherman, George Linu, Dionisie Login, Alexiu Bogdan, Procopiu Cutean, Ioan Corbul, Ilie Scurtu, Alexandru Roșu, Iuliu Chita, Teodor A. Bogdan, Ioan Jarda, Ștefan Jarda, Aurel Iuga, Leonida Domide, Petru Poruț și Emil Man. Cu această ocazie, personalități precum Iosif Vulcan (Oradea), Emanuil Ungureanu (Timișoara), Vasile Goldiș (Arad), Iosif Blaga și Nicolae Petra Petrescu (Brașov) au onorat adunarea în calitate de membri în comitetul de conducere al societății. Apud Mircea Gelu Buta, *Românii din Bistrița*, Manuscris.

²² Ștefan Mărcuș, *op. cit.*, pp. 379–380.

²³ Este vorba de stațiunea Karlovy Vary.

²⁴ Șerban Cioculescu, *Viața lui Ion Luca Caragiale*, Ed. Minerva, 1986, pp. 324–325.

²⁵ Dumitru Ciuta s-a născut la Rebrîșoara, în anul 1859. După terminarea claselor primare în comuna natală, urmează cursurile gimnaziale și liceale la Liceul Grăniceresc din Năsăud. Susține examenul de maturitate în luna iulie 1879 și se înscrie la

Conversația lor, snoave, anecdote, răsfăț de copii mari, zeflemea, era pe contul literatorilor epocii. Dacă firea lui Coșbuc era apă sfințită, cea a lui Ion Luca era apă tare, corozivă²⁶.

Fiind o stațiune balneară, nu lipseau discuțiile despre diete. Astfel, într-o zi, la masă, av. Ciuta îi puse doctorului Vaida următoarea întrebare: „*Ce conține mazărea, linte, fasolea?*”. Răspunsul acestuia veni fără șovăire: „*Fasolea cca 21–22% albumină; mazărea 22–23%; linte 23–24%*”. Acesta însă continuă: „*Dar morcovii?*”. Vaida nu ezită: „*90% apă, 6% celuloză, 1% zahăr, 3% amidon, 1,5% albumină și 0,5% săruri și acizi*”. Uimit, avocatul bistrițean își întrebă prietenul cum de le știe atât de exact, iar acesta i-a replicat zâmbind: „*Așa e răspunsul, ca și întrebarea. Acești morcovi nu i-a analizat nimeni în laborator, așadar am dreptul să improvizez ad-hoc. Căci altfel nu aș putea satisface setea ta științifică, iar pentru a mulțumi pe client, medicul, în anumite cazuri, trebuie să facă pe avocatul*”. Comesenii au râs, iar av. Ciuta s-a declarat satisfăcut²⁷.

Într-o seară, la cină, urmând sfatul șefului de sală de la restaurantul Hotelului „Loib”, au comandat cu toții „fogaș la grătar”²⁸. Tocmai sosise Dr. George Pavel, un prieten medic din Bistrița. Acesta aduse în discuție faptul că fratele său, Constantin, „*s-a lăsat de studiul Dreptului și vrea să se facă artist de Operă*”, la care doctorul Vaida îi răspunde:

Facultatea de Drept „Frantz Joseph” a Universității din Cluj, pe care o absolvă în anul 1885. Deschizându-și un birou de avocatură în orașul Bistrița, se va face remarcat prin apărarea drepturilor românilor în litigiile cu autoritățile comitatului și comunitățile săsești. Are merite nepieritoare, alături de av. Dănilă Lica, în intrarea românilor în cetate, prin cumpărarea Bisericii minorităților din Piața Rossmarkt. A fost proprietarul impozantei clădiri din partea de jos a Spitalgasse (azi, str. Gheorghe Șincai), pe care a construit-o în jurul anului 1900. Aceasta avea la parter 21 de încăperi, iar la etaj, 28 încăperi. La 19 decembrie 1930, familia a vândut-o contra sumei de 3.645.000 lei, în favoarea Statului Român, Direcția Generală a Poștelor, Telegrafelor și Telefoanelor, iar contractul a fost autentificat la Tribunalul Ilfov – secția Notariat.

²⁶ Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, vol. IV, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2006, p. 42.

²⁷ *Ibidem*, vol. I, p. 188.

²⁸ File de șalău la grătar.

„*Vom avea nevoie și de artiști de toate felurile, nu numai de medici și avocați, căci ceasul cel de mult așteptat se apropie*”²⁹.

Discuțiile continuau după-masă, în timpul lungilor plimbări prin stațiune. Coșbuc, om distins prin firească delicatețe și sentimentalism, mergea înainte, împreună cu Elena (Lencia), soția doctorului Vaida, iar acesta rămânea în urmă cu Caragiale, cu care se oprea deseori din mers. Dacă Coșbuc nu persevera la o temă și trecea la alta, fără a ține seama de expunerea îngrijită, Caragiale, care afișa o politețe convențională, povestea ordonând fraza cu o îngrijire de la sine înțeleasă, de parcă ar fi dictat-o. Companionii mărturisesc că era o plăcere estetică să-l asculți. În plus, ducea până la extrem observarea ceremonialului convențional și a formelor rutinei sociale, încântând prin subtonul de sarcasm cu care descria oamenii și stările.

Când bărbații erau singuri, se luau la întrecere în a-și da frâu liber părerilor asupra producției artei și literaturii moderne. Cei doi maeștri erau de acord cu faptul că dacă doza talentului nu-ți permite să atingi culmile, te oprești la stâna modernistă, urcând pe cărarea naționalistă în dreapta ori, urmând pilda din străinătate, cățărându-te pe cărarea din stânga, cu aluri internaționale. Pe atunci erau la modă *Domnul notar*³⁰ și *Maica cea tânără*³¹. Ambele piese s-au pretat din belșug observării celor doi, iar asistența avea beneficiul plăcerii. Urmau apoi anecdote și farse de răsfăț, când ambii se întreceau ca doi copii liceeni³².

După terminarea sejurului de la Karlsbad, în luna iulie, Caragiale primește o scrisoare de la Dr. Vaida, care-i trimite de la Karlsbad exemplarul mărit al unei fotografii, realizată de maestrul Pitranev, în amintirea ceasurilor petrecute împreună cu dânsul și Coșbuc, cerându-i

²⁹ Mircea Gelu Buta (editor), *Constantin Pavel... Întemeietorul*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2011, p. 27; vezi și Alexandru Vaida-Voevod, *op. cit.*, vol. I, p. 198.

³⁰ *Dramă în trei acte*, de Octavian Goga.

³¹ *Dramoletă neoromantică* de Emil Isac.

³² Alexandru Vaida-Voevod, *op. cit.*, vol. I, pp. 211–212.

iscălitura, „*spre a-i ridica și mai mult «pretium affectionis»*”³³. În anii următori, doi dintre comensii de pe terasa restaurantului din Karlsbad, imortalizați în fotografie, vor trece la cele veșnice: Ion Luca Caragiale, în ziua de 9 iunie 1912, la Berlin, iar av. Dumitru Ciuta, în anul 1913, la Bistrița.

4. Prințul Carol II și Alexandru Vaida-Voevod la Bistrița

Întrucât Casa Regală considera că problema lui Carol nu este rezolvată, s-a luat hotărârea ca la sfârșitul lunii decembrie – 29 dec. 1919 – Alexandru Vaida-Voevod, în calitate pe prim-ministru, și Nicolae Iorga „*să facă un demers personal pe lângă Prinț*”, pentru a-l convinge să revină asupra hotărârii de abdicare. Cei doi au sosit la Bistrița într-un tren special, în dimineața zilei de 30 decembrie și au fost așteptați la gară de Generalul Nicolae Condeescu, care le-a comunicat că Prințul urma să-i primească „*după-amiază între orele 4 și 6*”, după care îi invita să participe la o adunare publică în sala mare de la Gewerbeverein. Până atunci, oaspeții au fost invitați să viziteze bisericile românești din oraș, unită și ortodoxă, după care au luat masa în vagon³⁴.

La rugămințile lui Iorga, primul care a mers în audiență a fost Alexandru Vaida-Voevod. În fața unei persoane „*indiferentă și apatică*”, primul-ministru a trecut în revistă destinul neamului românesc, minunea încheșării națiunii și nașterea statului român. Apoi, elogiind rolul Familiei Regale în construcția României Mari și simțind că s-a spart gheața, a făcut referire directă la problema în cauză:

„*De-ar fi o Ileană Cosânzeană, nu se poate să jertfiți o țară, o coroană și adorarea unei națiuni în schimbul unui amor... Nimic nu Vă îm-*

³³ Prețul simpatiei. *Apud* „Caragiale la Blaj”, în „Universul Literar”, București, anul XLVIII, nr. 36, sâmbătă, 9 septembrie 1939, p. 8.

³⁴ *Alexandru Vaida-Voevod, Memorii, vol. II, pp. 41–42.*

piedică, Maiestate, să vă satisfaceți și datoria de Prinț Moștenitor al tronului, și dragostea totodată... Nu aveți decât să alegeți unul din castelele din Ardeal și puteți sta în deplină libertate, cu tot confortul. Nu însă pe ascuns... ”³⁵.

Invocând faptul că Iorga aștepta să fie primit, primul-ministru a cerut voie să se retragă. Iată ce a notat Nicolae Iorga despre această întrevedere cu Prințul Carol:

„D-nul Vaida s-a dus, firește, cel dintâi, eu așteptând la arhive, unde continuam, pentru a întrebuința timpul, vechile și spornicele mele cercetări. După un ceas, primul-ministru a revenit pentru a-mi spune că moștenitorul dorește să vorbească cu mine, cunoscându-mă mai demult. Ce s-a petrecut acolo se va ști la vremea sa sau poate nu se va ști niciodată, dar am ieșit din lunga conversație... cu asigurarea că se va retrage public părăsirea de drepturi ”³⁶.

În memoriile sale, deputatul bistrițean Victor Moldovan își amintește că

„În ziua de 4 ianuarie 1920, Iorga și Vaida au venit la Bistrița, pentru a-l vizita pe Prințul Carol care se găsea exilat, aci, în garnizoană. Cu această ocazie, au asistat la o slujbă în biserica ortodoxă, o biată căsăluie. Se știe că prințul dezertase de pe front în plin război, pentru a se căsători cu Zizi Lambrino. El spunea: Știu bine că în 20 de ani România, ca toate celelalte țări, va fi republică, de ce să fiu atunci împiedecat să trăiesc cum vreau?... L-am auzit eu însumi cu ocazia unei defilări, spunându-și părerea că viitorul este al socialiștilor ”³⁷.

Spre seară, în jurul orei 6.00, Alexandru Vaida-Voevod și Nicolae Iorga s-au deplasat, conform programului, spre Gewerbeverein. Sala cea mare era ticsită de lume. Prințul stătea așezat într-un fotoliu plasat în fața estradei. Atât primul-ministru, cât și Iorga au ținut câte un discurs,

³⁵ Ibidem, pp. 42–44.

³⁶ Nicolae Iorga, *O viață de om. Așa cum a fost*, Ed. Minerva, București, 1972, pp. 577–578.

³⁷ Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu (editori), *Victor Moldovan – Memoriile unui politician din perioada interbelică*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013, pp. 93–94.

fiind aplaudați cu însuflețire, mai ales atunci când au fost aduse omagii Principelui. De acolo, au mers cu toții la colonelul Bob, comandantul garnizoanei, „unde Doamna (o soră a Doctorului Gottfried Knall) i-a ospătat cu un bufet delicios”³⁸.

În timpul mesei, primul-ministru Alexandru Vaida-Voevod și-a cerut scuze de la Prinț și gazde, sub pretextul că ar avea de rezolvat o chestiune oficială și, împreună cu Generalul Nicolae Condeescu, aghiotantul Principelui, s-au deplasat la hotelul din partea de sus a Străzii Lemnelor (*König von Hungarn*), pentru a discuta cu d-șoara Maria Martini, metresa Principelui. Galant, după ce s-a prezentat, primul-ministru i-a oferit „duduii” o cutie cu bomboane de la Capșa. După ce a studiat femeia din fața sa, de „statură mijlocie, castanie bătând în blond, nici urâtă, nici frumoasă, rotogolă cam în luna a șasea, sprintenă în mișcări”, acesta i-a cerut să relateze despre felul în care „și-a aplicat lecția cu care fusese trimisă în misiune specială la Bistrița”. Tânăra le-a spus că de câte ori primea vizita Prințului, „dornic nu numai de femelă, ci și de un surogat de viață familială”, îl întâmpina cu căldură, dar și cu scene de reproș, pe care considera ea că le juca „cu rafinament propriu chiar și celei mai puțin inteligente femeie”. Pentru a fi convingătoare, încerca chiar să-i descrie primului-ministru cum decurgea o astfel de întâlnire: „Cum?”, îi imputa ea Prințului, „copila aceasta nu Tu mi-ai făcut-o? Burta asta nu poartă fătul dragostei tale? Că sunt de familie modestă e adevărat, dar eu te-am iubit de dragul tău, nu ca să te căsătorești cu mine ... „Acum

³⁸ Alexandru Vaida-Voevod, op. cit., p. 44. Și autoritățile locale au consemnat prezența celor doi la Bistrița. În raportul Prefecturii din 3 februarie 1920, înaintat ministrului de Interne, se arătau împrejurările vizitei în termenii cei mai elogioși. „Culmea zilelor frumoase în județul nostru au fost zilele de Crăciun și înainte de Crăciun. A cercetat Bistrița și județul d-l prim-ministru Dr. A. Vaida și d-l președinte al Camerei, N. Iorga. La casa județului o mare adunare de popor, inteligență mixtă, români și sași și ofițerimea din localitate, în frunte cu Alteța Sa Regele au ascultat o frumoasă conferință a d-lui Iorga și un expozeu al d-lui prim-ministru. Corul prezent al muzicii militare a intonat Imnul Regal, colinde de Crăciun și cântecul patriotic Pe-al nostru steag e scris unire”; A.N.B-N., fond Prefectura județului Năsăud-prefect, d. 85/1920, f. 2.

ai uitat? Ți-ai uitat copiii?”). În această manieră, tânăra „năzuia să-l înstrăineze de soția sa”³⁹ și în acest fel de hotărârea de a abdica.

Considerându-și misiunea de prim-ministru „în rolul de agent secret terminată”, Alexandru Vaida-Voevod și-a luat adio de la „duduia” complice, cu vorbe de laudă și încurajare și a plecat, convins că „pentru prințul Carol, factorul principal de care erau determinate ciudatele lui escapade era mai mult de ordin psihologic”. Probabil, lipsa căldurii mediului familial din copilărie „îl mâna spre căutarea acesteia, ceea ce îl ducea fatal la găsirea de surogate”. În această situație, remediul l-ar fi descoperit cu siguranță mult mai bine profesorul Freud și nicidecum oamenii politici. Cu toate acestea, „opinia publică de cafenea” căuta vulgare diagnoze fiziologice ori anatomice pentru explicarea fanteziilor princiare, „iar dânsul orbecăia pe plaiuri aride în loc să-și fi căutat vindecarea în brațele uneia din splendidele femei anglo-saxone”. Iar pentru că altă terapie precum „morală creștină” era greu de aplicat unui prinț cu firea lui Carol, ursitoarele au continuat să încâlcească atât firele destinului său, cât și destinul țării⁴⁰.

La întoarcere spre București, în gară la Brașov, cei doi bărbați de stat s-au întâlnit cu perechea regală. Erau plecați, cu un tren special spre Bistrița, unde urmau să petreacă împreună cu fiul lor o parte din sărbătorile Crăciunului, dezmințind astfel toate zvonurile legate de o presupusă abdicare a Prințului⁴¹. La despărțire, Iorga îi mărturisi primului-ministru: „Nu mi s-a părut că s-a apreciat îndeostul vestea așa de bună pe care o aduceam”⁴².

³⁹ În urma acestei legături, tânăra a născut un băiat cu numele de Silviu. Generalului Nicolae Condeescu, aghiotantul Prințului, i s-a încredințat misiunea ca acest lucru să nu fie dat publicității, iar tânăra să păstreze discreție. Cazul a fost preluat de ministrul de interne Romulus Voinescu, care a convins-o în cele din urmă pe Maria să se căsătorească cu un șef de gară pe nume Leonescu, care a primit o importantă sumă de bani pentru a păstra discreție asupra paternității micuțului Silviu; Ioan Scurtu, *Criza dinastică din România*, București, Ed. Enciclopedică, 1996, p. 22.

⁴⁰ Alexandru Vaida-Voevod, op. cit., p. 45.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Nicolae Iorga, op. cit., pp. 577–578.

**Fig. 1. Casa Shelley, Ungargasse
(azi, str. Nicolae Titulescu), Bistrița**

**Fig. 2.
Podul Budacului,
Bistrița – 1918**

Fig. 3
Alexandru Vaida-Voevod,
elev la Gimnaziul Evanghelic
Bistrița – 1890

Fig. 4. Gimnaziul Evanghelic Bistrița – 1900

**Fig. 5. Cataloagele
Gimnaziului Evanghelic Bistrița,
în care apare elevul
Alexandru Vaida-Voevod**

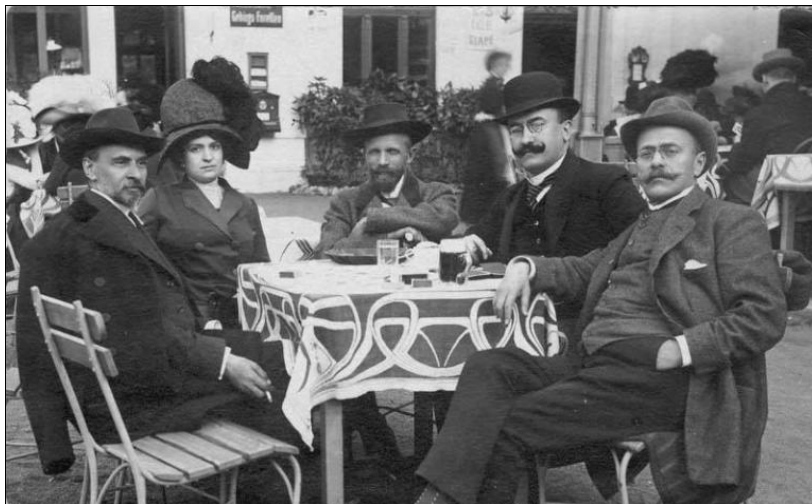
**Fig. 6. „Primul amor”
Alexandru Vaida-Voevod
și Virginia Gall,
Sângeorzul Român – 1892**

**Fig. 7. Terasa Hotelului „Hebe”,
Sângeorzul Român – începutul sec. al XX-lea**

**Fig. 8. Elena (Lencica) și
Alexandru Vaida-Voevod,
Karlsbad – 1911**

**Fig. 9. George Coșbuc, Elena (Lencica) Vaida, av. Dumitru Ciuta,
Alexandru Vaida-Voevod, Ion Luca Caragiale – Terasa Hotelului
„Loib”, Karlsbad – iunie 1911**

Fig. 10.
Alexandru Vaida-Voevod
Bistrița – 1919

Fig. 11. Gewerbeverein
Bistrița – începutul sec. XX

Alexandru Vaida-Voevod – un om pentru istorie

MIRCEA VAIDA-VOEVOD*

Alexandru Vaida-Voevod s-a născut la 27 februarie 1872, în satul Olpret (Bobâlna de azi). Era descendentul unei vechi familii românești din Transilvania, din care făceau parte „Comiții” castelani trimiși de Ștefan Vodă să administreze Cetatea Ciceului, alături de un întreg șir de voievozi din zona Gârbăului, printre care și un anume Dan, care într-o Diplomă din 1627 este numit „*Vajda alias ut vocantur Vojevod*” (Vaida, adică, cum se spune, voievod). Pe înălțimile de deasupra satului său natal găsiseră refugiu, în anul de pomină 1437, răsculații primului război țărănesc, zis de la Bobâlna. Părinții săi se înrudeau cu importanții episcopi greco-catolici Ion Bob, cel ce iscălise celebrul *Supplex Libellus Valachorum* (1795), și cu Ioan Lemeni, cel care a prezidat, împreună cu Andrei Șaguna, Adunarea Națională din 3/15 mai 1848, la Blaj. Statura bunicului dinspre mamă, Alexandru Bohățiel, apropiat al lui Avram Iancu, Căpitan Suprem al Districtului grăniceresc Năsăud (1861–1876) și reprezentant al românilor în Dieta transilvană (1848–1849), i-a tutelat anii de formare sufletească.

În anul 1894, când manifesta impetuos pentru adevărurile memorandiștilor judecați la Cluj, tânărul Vaida-Voevod scria: „*Trecem de la era frazelor, la era faptelor*”. Ca președinte al asociației studențești „România Jună” din Viena, el organizase în 1892 primirea acestora în capitala Imperiului. S-a numărat, alături de părintele Vasile Lucaciu, printre semnatarii manifestului redactat în apărarea memorandiștilor,

* Mircea Vaida-Voevod, Prof. Univ. Dr.; e-mail: mirceavaidavoevod@yahoo.com

intitulat simbolic *Cuvântul poporului român din Transilvania*. În 1903 a devenit deputat în Parlamentul de la Budapesta. Înrudit îndeaproape cu politologul A. C. Popovici, autorul cărții *Die Vereinigte Staaten von Gross-Österreich* (Leipzig, 1906), a militat în slujba ideii federalizării Imperiului. În acel moment, aceasta părea unica modalitate de construcție a unui stat unitar, întregit, românesc. A fost unul dintre consilierii ascultați ai moștenitorului la tron, arhiducele Franz Ferdinand de Habsburg, numărându-se printre cele mai influente personalități ale așa-zisului *Cerc de la Belvedere*, reușind, pare-se, să-l convingă pe principe de caracterul nociv al dualismului, de necesitatea schimbării și a reformelor. În acest context, a fost regizorul din umbră al întâlnirii în 1909, la Sinaia, între arhiduce și regele României, Carol I. Într-un moment istoric când pentru români existau puține căi de izbăvire și unire, în 1912 scria metaforic: „*E greu a fi mai român decât românii și mai împărătesc decât împăratul*” (...).

În conacul strămoșesc de la Bobâlna și în casa sa din Cluj, a redactat într-un impuls vehement și vizionar, pe baza principiilor wilsoniene, *Declarația de autodeterminare a românilor din Transilvania*, text supus analizei de către ceilalți lideri ai românilor transilvăneni, la Oradea, în 12 octombrie 1918, prezentat tot de Alexandru Vaida-Voevod, la 18 octombrie, în plenul Parlamentului de la Budapesta.

„*Din ceasul acesta, oricum ar decide puterile lumii, sublinia neînfriecatul om politic, națiunea română din Ungaria și Transilvania este hotărâtă de a pieri mai bine decât a suferi mai departe sclavia și atârănarea*”.

În calitate de ales în Consiliul Național Român Central, a contribuit hotărâtor la organizarea Marii Adunări de la 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia. Component al Marelui Sfat Național Român, devine, începând cu 2 decembrie 1918, membru al Consiliului Dirigent, unde i se încredințează resortul justiției și al afacerilor externe. Alături de Miron Cristea, Vasile Goldiș și Iuliu Hossu, face parte din delegația ardeleană care a predat Regelui *Rezoluțiunea Unirii*. A fost primul președinte al Camerei Deputaților (28.11.1919) și premierul întâiului guvern

parlamentar din România întregită (1919–1920). În acest răstimp, după ce împreună cu Ion I.C. Brătianu participase activ la lucrările Conferinței de Pace, Al. Vaida-Voevod devine șeful delegației române la areopagul de la Paris-Versailles, știind să îndeplinească abilitatea fermă cu arta diplomatică și obținând recunoașterea internațională a fruntariilor României Mari. Fără îndoială, realizarea Marii Uniri din 1918, rolul său determinant în recunoașterea României întregite la Conferința de Pace de la Paris-Versailles constituie punctul culminant și acțiunea providențială, indiscutabilă, cu accente de vizionarism deopotrivă național și european, a biografiei lui Alexandru Vaida-Voevod.

În perioada interbelică, a fost de trei ori prim-ministru al României, prima dată ca reprezentant al Partidului Național Român din Transilvania, apoi al Partidului Național-Țărănesc, îndeplinind de asemenea și alte demnități politice, ca ministru al lucrărilor publice, finanțelor, al justiției, externelor și ministru de interne.

Omul despre care presa londoneză scria în 1920, cu prilejul primirii sale de către Regele George al V-lea al Marii Britanii și de către premierul Lloyd George, că este – *„prin eminentă un bărbat de cultură cu vederi europene, pe deplin la curent cu principalele mișcări ale civilizației din Europa și doritor de a-și asocia țara sa la ele”* („The Times”, 29.10.1920), conchidea în 1929, într-un discurs ministerial, referitor la reformarea societății și vieții politice autohtone: *„Dați-mi voie să vă adresez un apel. Dorința Guvernului pe care îl reprezintă este ca să introducem obiceiuri europene”*.

S-a stins din viață în ziua de 19 martie 1950 (arestat la domiciliu), rămășițele sale pământești fiind ascunse răutăților vremii într-un mormânt anonim, spre a fi reînhumate, conform dorinței sale testamentare, în cimitirul Bisericii „Dintre Brazi”, la Sibiu, un discret panteon elistist, alături de doctorul Ioan Rațiu, de cărturarii Al. Papiu-Ilarian și G. Barițiu, în ziua de 8 octombrie 1991.

Ori de câte ori Alexandru Vaida-Voevod renaște în bronz, în busturi și întruchipări statuare, el devine semn de hotar pe drumurile abrupte

ale istoriei. Aici, la Bistrița, amintirea alumnului de altădată este omni-prezentă. **Astăzi, 28 aprilie 2017**, în preajma Centenarului Marii Uniri, făptura de bronz plămădită de meșterul Ilarion Voinea, din inițiativa unor intelectuali patrioți, bistrițeni, ne spune răspicat că părinții noștri de țară și neam și-au zidit statura și gândul în pământ, în piatră și în bronz.

Alexandru Vaida-Voevod s-a reîntors în Bistrița tinereții sale, chip făurit din același metal cu cel al clopotelor.

Cu pană de aur

Unirea s-a scris cu pană de aur,
bunicul mi-a lăsat moștenire
o pană de aur!
Pare o așchie ruptă dintr-o stâncă lunară,
căzută din aripa stângă a păsării Phoenix
și așa trebuie să fi fost
pentru că națiunea română
din propria ei cenușă renăscând,
de fiecare dată s-a ridicat
ca iarba după cosit.
Bunicul meu n-a fost vultur,
aș spune chiar că el a luptat
și a învins un vultur bicefal,
avea o coamă de leu
și privirea sa de felină uriașă
mă fixează din când în când în somn.
I se spunea: Mare Domn,
în Parlamentul tigrilor era numit „Uri”,
asta s-ar putea tălmăci: Voievod,
răsad de fildeș – împotriva urii
surde, mârâite, a rânjelilor – purta
o platoșă de oțel și o mantie purpurie de catifea.
Într-o zi ieșind din conac
și privind în nucul din grădină

l-a auzit pe Iancu plângând din fluier,
poate era un cuc, un şuier de vrabie
dar el pe Iancu l-a auzit cântând
și Iancu i-a spus: du-te la Alba, tribune,
avea aripi din care o pană smulgând
i-a dat-o bunicului și el mi se pare
a spus: mulțam pentru sabie, Iancule Mare.
E raza pietrei, lucind ca ardezia,
cu o astfel de pană înmuind-o în Murăș
i-aș putea scrie Mariei Terezia,
și Maria Terezia sfioasă doamnă s-ar scuza că e târziu în istorie
și e toamnă.

De pana de aur a bunicului mă tem,
ea mă obligă la onoare,
să cred sublim în iubire,
să las cu demnitate să muște din mine
viața și moartea – etern feminine,
din când în când din oglindă el mă fixează eroic
și mă provoacă la un veșnic duel.

Țara asta a fost umblată de turme,
traversată de râuri, de sănii și roți,
amintirea ne e sculptată de urme.
Avem cu toții pană de aur
și la Alba lulia am fost toți.

Gânduri

în preajma centenarului Marii Uniri

IONUȚ VULPESCU*

Ne aflăm în preajma centenarului Marii Uniri, întâlnirea noastră cu propria istorie. A vorbi acum despre Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, eveniment al cărui centenar ne pregătim să-l marcăm anul viitor, este nu doar o discuție despre trecut, ci și una despre viitor, aș îndrăzni să spun mai ales despre viitor. Istoria cea reală nu este așa cum ne-o prezintă anumite manuale actuale: fotografii întâmplătoare, amestecate într-un montaj bizar, din care fiecare înțelege ce vrea. Lucruri care ne definesc ca indivizi și ca națiune nu vin de nicăieri și nu duc nicăieri. Ele au toate o determinare, în spatele lor stau idei, multă muncă, suferință și sacrificii. Ele ne dau identitate, ne definesc limitele, până la urmă ne dau tărie, dar ne arată și slăbiciunile.

Marea Unire de la 1918 nu a fost un eveniment de sine stătător, ci încununarea devenirii noastre ca națiune. Ea nu ar fi fost posibilă fără secole de eforturi întreprinse atât în sens identitar, cât și sub aspect politic. Nu puteam avea o Mare Unire fără unirea principatelor românești de la 1859, la fel cum nu puteam avea nici una dintre cele două fără conștiința apartenenței la același popor. Evenimentul de la 1 Decembrie 1918 este actul politic prin care s-a consfințit efortul mai multor generații care au avut viziunea întregirii neamului. România s-a creat ca stat la 1918, dar ca națiune cu mult înainte. Există din motive vinovate tendința de a prezenta atât unirea de la 1859, cât și pe aceea din 1918 drept evenimente întâmplătoare, rod al unor simple

* Ionuț Vulpescu, Ministrul Culturii și Identității Naționale în perioada 2016–2017.

conjuncturi de care a profitat o parte a elitelor autohtone, că nu exista și nici măcar acum nu există o conștiință națională. Iar acele elite au acționat nu în numele interesului național, ci din motive egoiste, stricte interese private și de grup. Este și acesta un punct de vedere eronat, fals, chiar ticălos, dar trăim într-o democrație în care libertatea de opinie este garantată de Constituție. Datoria noastră este să spunem adevărul, fără să ascundem nimic, fără să deformăm nimic.

Istoria niciunei națiuni nu este nici liniară, nici exemplară, important este să ne cunoaștem istoria în toată complexitatea ei, să înțelegem cum s-au petrecut lucrurile, care au fost forțele schimbării, unde am greșit și de ce. Istoria este – oricât ar crede unii acest lucru – o componentă esențială în procesul de structurare a politicilor publice și în luarea deciziilor. Dacă nu știm de unde ne vine subdezvoltarea, să spunem, care sunt cauzele ei, de ce au eșuat, când s-a întâmplat asta, politicile de reducere a subdezvoltării, sigur vom eșua și în demersurile actuale destinate aceluiași scop.

Să fim onești! Dincolo de contextul în care au avut loc cele două uniri, motorul principal, factorul determinant, motivul prim – cum dorim să-i spunem – a fost nevoia de modernizare a instituțiilor publice, a corpului social, a aparatului productiv al țării. Nu suntem singura națiune care a procedat în acest fel, avem exemplul națiunilor germane și italiene. Practic, în aceeași perioadă de timp se înscriu ambele uniri ale națiunii române. Unificarea a creat premisele și condițiile accelerării modernizării și dezvoltării, iar unul dintre instrumente, poate cel mai important, a fost de natură culturală în sensul larg, incluzând aici și educația. Da, națiunea română a fost creată, căci despre creație este vorba, prin educație și prin cultură, dar nicăieri în lume lucrurile nu s-au petrecut altfel. Națiunile nu se nasc spontan. Ele se construiesc. Ctitorii lor, fie că este vorba despre lideri politici sau militari, fie că este vorba despre amenințări că unora li se răspunde în comun, sunt cât se poate de reali. Nu există un duh al națiunilor care pogoară asupra unor indivizi să le dea identitate comună.

Nu trebuie să considerăm încheiată construcția națiunii române odată cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Construcția unei națiuni este un proces deschis și de lungă durată, care are suișuri și coborâșuri, noi uniri, poate; știu și eu, noi despărțiri. Lumea este în mișcare, Europa este în mișcare, oscilăm între fragmentare și integrare, între dărâmarea zidurilor și construirea gardurilor de sârmă ghimpată, între ridicarea cortinei de fier și coborârea cortinei de sărăcie. Suntem ca națiune pregătiți să navigăm în aceste ape tulburi? Ca să răspundem acestei întrebări, ar trebui să începem cu alta. Cum se face că, deși suferind arsurile istoriei, construcția statală și națională română este singura dintre cele apărute după anul 1918 care a rezistat așa cum a fost imaginată de artizanii Marii Uniri? Iugoslavia s-a destrămat, Cehoslovacia s-a destrămat, da, am pierdut părți ale României Mari în condiții care ne-au fost total potrivnice, dar construcția națională a mers mai departe și a rezistat încercărilor din interbelic, din timpul războiului rece și din postcomunism. Asta înseamnă că, dincolo de orice, liantul folosit la construcția națiunii a fost suficient de puternic pentru a rezista până și celor mai vitrege condiții. Pe așa ceva putem construi în continuare, cu o condiție: să știm să construim, să avem un plan. Cei care au făcut Marea Unire, ca și înaintașii lor, cei care au făcut-o pe aceea din 1859, știau ce au vrut să construiască, au avut un plan.

Din păcate, centenarul Marii Uniri ne găsește ca o națiune ce se îndoiește: se îndoiește de ea, de viitorul ei, de drumul pe care se află. N-ar trebui să fie așa. Nu putem spune că generațiile înaintașilor noștri n-au cunoscut și ele frustrări, dezamăgiri, eșecuri. Au cunoscut, iar unele dintre ele, precum cele din interbelic, au fost trăite extrem de dramatic. Atunci de ce azi e atât de mare îndoiala? Să fie faptul că avem prea mari așteptări și ele nu se împlinesc pe cât de repede ne-am dori? Să fie vorba de polarizarea economică și socială care a atins cote insuportabile pentru cei mai mulți dintre români? Să fie vorba despre fragmentarea puterii și transformarea democrației în țap ispășitor? Să fie vorba, în fine, despre dezamăgirea născută din faptul că integrarea europeană n-a fost acea baghetă magică așteptată să ne schimbe viața în bine, ca

prin farmec? Din fiecare câte ceva, cel mai probabil, plus o schimbare prea rapidă pentru a-i înțelege pe deplin rostul și scopul.

Care e soluția? Să mergem înainte. Știu, sună simplist, sună populist, dar asta este realitatea. Soluțiile la problemele noastre nu sunt în trecut. Trecutul, dacă ni-l cunoaștem riguros și dacă-l înțelegem, îl privim critic, nu-l idealizăm sau, după caz, nu-l demonizăm, ne poate spune doar ce greșeli nu trebuie să mai facem, dar nu ne poate da soluții la problemele prezentului. Cineva spunea la un moment dat: nu aștepta soluții de la economiștii morți. Oricât de mult ne-am respecta, chiar venera înaintașii, ei nu ne pot oferi doar exemplul asumării responsabilității pentru îndeplinirea unui obiectiv strategic al națiunii la un moment dat. Soluții la problemele României de acum, care înseamnă și continuarea construcției naționale, putem oferi doar noi. Începând cu elaborarea unui proiect de țară, oricât de banal ar suna asta, și continuând cu asumarea responsabilității pentru punerea lui în operă. Da, din păcate suntem o societate fragmentată, care a dezvoltat o periculoasă cultură a confruntării și a conflictului. Înaintașii și-au dus la bun sfârșit planul prin cooperare și consens. Nu-i idealizez, n-au fost chiar niște sfinți, dar au avut cultura servirii interesului public chiar și atunci când condițiile au fost foarte grele. Noi credem că servirea statului, a interesului public este mai degrabă o rușine, oricum nu un lucru de admirat și de aplaudat.

Egoismele, fie că este vorba despre egoismul indivizilor, fie că este vorba despre cel al comunităților locale și regionale, vin acum înaintea interesului național. Este principalul pericol pentru proiectul național început în anul 1918, odată cu Marea Unire. Da, Marea Unire promitea dezvoltarea pentru toți și în mai mare sau mai mică măsură. În diversele regimuri politice ce au urmat, această promisiune a fost ținută. Acum pare să fi intrat într-o altă dimensiune, aceea a subdezvoltării pentru cei mai mulți. Să nu ne amăgim, dacă Uniunea Europeană se va destrăma, agentul disoluției va fi egoismul, lipsa de solidaritate. Este o lecție pe care nu trebuie să o uităm.

Proiectul României Mari va dăinui atâta vreme cât va aduce beneficii tuturor cetățenilor români. Nu am făcut referire la etnii aici. Societățile moderne, inclusiv societatea românească pleacă de la cetățean egal în drepturi, libertăți și obligații cu toți ceilalți. Dacă vom face tot ceea ce trebuie pentru ca aceia care aparțin altor etnii decât cea majoritară să se simtă egali majoritarilor, vom avea acea pace necesară dezvoltării și continuității națiunii române.

În chip de încheiere, vă propun să ne gândim la devenirea omului politic Alexandru Vaida-Voevod, unul din personajele-cheie a procesului care a culminat cu momentul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Luminile și umbrele vieții lui și ale carierei lui politice sunt luminile și umbrele României Mari care încerca să consolideze construcția statală și societară începută în decembrie 1918. Viața unui om, ca și devenirea unei națiuni nu sunt doar în alb și negru. Între extreme sunt o infinitate de nuanțe. Să nu uităm asta când judecăm trecutul și criticăm prezentul. Cred sincer că proiectul României Mari este unul suficient de puternic pentru a rezista încercărilor prezentului, așa cum a rezistat încercărilor trecutului. A rezistat prin voința românilor și tot prin voința românilor va dăinui.

CUPRINS

MIRCEA GELU BUTA

Alexandru Vaida-Voevod 5

IOAN-AUREL POP

Unirea din 1918 și sensurile sale istorice
(Câteva gânduri la dezvelirea bustului lui Alexandru
Vaida-Voevod, la Bistrița, aprilie 2017) 7

IOAN BOLOVAN

Probleme demografice și relații interetnice reflectate în
discursurile parlamentare ale lui Alexandru Vaida-Voevod
la începutul sec. XX 17

LIVIU MAIOR

Alexandru Vaida-Voevod, de la făuritor al Marii Uniri
la „dușman” al poporului 25

MIRCEA GELU BUTA

Alexandru Vaida-Voevod și bistrițenii 31

MIRCEA VAIDA-VOEVOD

Alexandru Vaida-Voevod – un om pentru istorie 51

IONUȚ VULPESCU

Gânduri în preajma centenarului Marii Uniri 57

ISBN: 978-606-37-0363-8